

HENRIJETA ŠANTEL: „PRI SVETILJKI“.

A. AŠKERC:

BAJKA O SMREKI.

Pristopil k smreki je drvar
pa seka deblo... Vdar na vdar...

Po tihem gozdu se razlega
od vdarov jek. V srcé ti sega.

Sekira ostra se iskri
na solncu, kadar zasadi

se v sočno deblo. Stoče smreka
in joče, ko drvar jo seka.

Vsa, vsa trepeče do vršin,
hudo trpi do korenin.

In poje v jasni dan sekira,
a smreka že od ran umira.

Do mozga čuti, do srcá
orožje krutega moža.

Bolijo vdarci jo, skelijo...
Iveri pa od nje letijo

na vse strani, ko mah na mah
drvar jo mladi seka... Ah!

In kadarkoli mož zamahne,
od bolečine smreka vzdahne.

Pa razkorači se drvar,
da ji zadá poslednji vdar.

In z vso močjo sekira vseka —
in nagne se mogočna smreka.

In s treskom, rezkom zavalí
po tleh se, mrtva obleží...

Drvar jo gleda, truden vzdíše
in vroči pot si s čela briše.

Kraj smreke leže v mehki mah...
Kak glas je to, otožen, plah?

Ko ženska nekdo blizu stoče
in tarna, toži, skoro joče:

„Zakaj, brezsrčni si drvar,
posekal me, ubogo stvar!

„Kako sem rasla ti vesela!
Kako sem rada ti živela!

„Kako sem pila dan in noč
iz tal sokov življensko moč!

„In žarke solnčne iz višave
sem pila žgoče vase, zdrave.

„Živela srečna sem, a zdaj:
zdravstvujte, zemlja, solnce, gaj!

„Sedaj sem mrtva, mrtva, mrtva!
Sekire sem morilne žrtva!

„Pa kaj, brezčutni ti drvar,
smrt žalostna je moja mar!“

POVEST ŽURNALISTA.

10.

(Konec.)

jeseni je bilo, ko sem se pričel doma resno izogibati. Drugi so si želeli konca pisarniških ur, na vso moč se jim je hotelo v domače prostore in med svojce, kjer jih je čakal počitek, zabava in zadovoljnost. Z mano je bilo obratno. Dom me je vznemirjal, spravljal v slabo voljo, me težil na duhu, kakor poštenega človeka hudodelstvo, ki ga je bil deležen v zmoti. Želel sem dela in samo dela na vseh koncih in krajih, povsod kolikor mogoče težkih poslov, ki se mora vanje duh globoko zatapljati, pozabiti bližino, sedanjost in sebe samega.

Fanin obraz je pričal, da smo si tuji. Samo v njene oči je bilo treba pogledati, kadar se je ozrla slučajno po meni, čuti njen glas, ko je bila prisiljena odgovarjati, in vse je bilo jasno. Njene misli so drugod, njena nagnjenja, vse želje — to je nebeško daleč od mene. Samo telo je blizu, to bohotno se razvijajoče in polno in zapeljivo žensko telo, ki širi okrog sebe nekakšno omamno toploto, nevidno moč, ki izzivlja, nekako kali bližino, da gledajo oči kakor v megli. In ki je vzrok, da je hrepenenje vedno enako, vedno živo in večno vzrok novih muk, neprijetnih posledic neizpolnjenega poželjenja.

Najin sinček se je pričel sušiti, pokašljevati je pričel, in prej kakor bi si bil človek mislil, je bilo z njim pri kraju. Tisto noč, v kateri mi je moj najzaupnejši zdravnik povedal, da jo bo komaj moj otrok preživel, sem bil primoran ostati na političnem shodu, govoriti za našo stvar, navduševati ljudi za stranko, prerekati se, odbijati napade nasprotnih govornikov — in vse to v bolestni zavesti, da doma — v mojih sobah — že nemara trka bela tetka smrt na duri, da je že mogoče prestopila prag, izmotala koščene roke iz belega plašča, zavihtila koso, pa zasekala v nežno srce mladega življenja.

Zbolelo me je včasih, skoro zaječal sem pod močjo spomina in misli, ki je priletela nadme sredi govora nenadoma in kljunila v razboljeno srce kakor kragulj. Pozno, že pozno — daniilo se je že — ko sem jadrno stopal proti domu, tekkel po stopnicah v stanovanje in obstrmel med odprtimi vratmi. Mrliča smo imeli doma,

majhnega drobnoličnega otroka, ki je ležal v rožnato pregrnjeni postelji, ves posut z rožami, z majhnimi voščenimi in sklenjenimi ročicami, s svečami okrog in okrog, ki so ga delale še prosojnejšega in nežnejšega, kakor je bil v resnici.

Jesen je že bila takrat, listje je padalo, polja za mestom so stala gola in prazna kakor okradena, jasni dnevi so kakor izumrli, izpod neba je enakomerno pršilo, celo v stanovanja je segla neprijetna hladna vlaga. Tistega dne, ko smo pokopavali sinčka, je deževalo močnejše. Nebo se je zdelo nekako nizko, potlačeno k tlom, po tleh je tekla vsekrižem blatna in nečedna voda, rujavo blato na pokopališču se je sprijemalo in ostajalo na čevljih kakor lep.

Skupaj z ženo sva stala tik odprtega groba. Ona je jokala na vso moč, ker je ljubila otroka in jo je izguba globoko zadela. Upogibala se je od oslabelosti in žalosti, pritiskala na oči pod gostim pajčolanom črnoobrobjeni robec, se me z drugo roko oprijemala in se name naslanjala. Meni se je zdel tisti trenutek tako temnožalosten in obenem velik, skrivnostne pomembnosti poln, da bi bil skoro rad stopil nekam više, govoril in govoril iz tistega mraka, ki je vladal v notranjosti, razlagal takim, ki so meni blizu in ki jim jaz nisem daleč, nekaj grenkega o sebi, o smrti, o usodi, o nesreči, ki je stala za menoj kakor senca.

Naše stanovanje je bilo zvečer prazno, zapuščeno, tako izpremenjeno, kakor bi se vrnili iz obljudenih in lepih krajev v samoto in puščavo, kjer ne cvete roža, ne raste drevo, kamor ne zajde človeški glas, a bolečina najde vanjo pot, ki je kot lačna zver, ki rjove v dolgi in prazni noči išče plena in ga muči in mori. Fani je sedela v pletenem naslanjaču, jaz sem hodil gorindol, skozi okna je tiščala v sobo vlažna jesenska noč, iz sosednje izbe je svetila luč in črtala od vrat pa do nasprotne stene podolgovato in svetlo preprogo.

„Novo življenje pričniva!“ — sem skoro vzkliknil v tisti poltemi in pod vplivom takih čustev, ki so mi stiskala prsi in jih težila kakor kamenje in ožila grlo, kakor bi me oprijemale zanj sirove in ostudne roke. „Novo življenje!“ —

Žena se je začudila in se skoro preplašila. „Kakšno!“ — je vprašala po daljšem odmoru. „Novo?“

„Ali se še domisliš“, — sem jo spomnil — „ali še veš, kako si mi vrgla nekoč v poletnem večeru v obraz prgišče kresnic, ali se še domisliš železniškega uradnika, ki sem ga tepel radi tebe, ali se spomniš na davni večer mojega odhoda iz tvoje domačije, ko si prišla zvečer sama po slovo?“

„Kako se ne bi?“ — se je čudila. „Ni tako dolgo od tistih dni!“ —

„Meni se zdi“, — sem govoril naglo in burno, kakor človek, ki je čakal mesece in leta na besedo, ki bi jo mogel vendar enkrat opravičeno reči in olajšati z njo noiranjo britkost in tesnobo. „Meni se zdi“, — sem hitel — „da je dolgo od tedaj, cela večnost in še več od preteklih dob, od tistih dni in večerov, ki so bili zate in zame srečni ali vsaj udobni. Zdaj so minili in vse se je izpremenilo. Včasih, vidiš, ko premišljam pozno v noči ali podnevi v samotnem kraju, se mi dozdeva tvoja življenska pot od moje tako daleč, da bi te komaj doklical, če bi na ves glas kričal. In še tisto bi bilo brez pomena. To je tako, kakor vabiti minulo. Vrne se naj, naj se vrne, kliči ti, kliči in želi, nikdar je ne učkaš!“

„Kaj hočeš povedati?“ — je hotela vidno malomarno izvedeti.

„Drugega življenja, novega življenja, sem ti dejal že izpočetka. Ne vem, poglej, ne razumem te“, — sem govoril tako, da sem sam čutil, kako se vznemirjam — „zame ni tako življenje, kakor ga živiva. Jaz ne maram prikritih misli, polovičnosti, prisiljenega nagnjenja — — nočem in nočem! Kar mi moreš, tisto mi pokloni, in če ne moreš ničesar, prenehaj še s tistim, kar ponujaš po sili. Bodimo odkriti, okriti! V oči si pogledajmo, izpregovorimo, kakor mislimo!“

Fani je molčala. mesto da bi govorila, kakor sem hotel, in to me je še bolj razvnelo.

„Povej!“ — sem silil. „Ali imaš tako malo poguma, ali si tako otročja, da se bojiš povedati ono, kar je zate prijetno, a grenko za tiste, ki poslušajo? Jaz sem še močen, poglej me, še čil in krepek, in če si mi namenila neprijetnost, jo bom natihem preživel in prenesel, kakor sem jih že mnogo v življenju. Ne ubiješ me, ne upogneš me, in naj bi bila resnica groznejša, kakor si jo je mogoče izmisliti. Vse, vse hočem, za vse sem pripravljen, samo prikritosti ne maram, samo polovičnosti ne — za vse na svetu nočem prenašati breme, ki ga ne poznam od znotraj!“

Zopet je z menoj vred molčala, gledala enakomerno predse in se oglasila šele tedaj, ko sem silil odgovor iz nje.

„Ali kaj hočeš pravzaprav, kaj hočeš?“ — je spraševala nekoliko zmedeno. „Povej jasneje, ne razumem te!“

„Bodi moja žena ali nič!“ — sem se razodel nenavadno razburjen.

„Ah — ali nisem?“ — In tako plehko, tako nepopisno, neumljivo plehko so zazvenele njene besede, da me je spekla taka malomarnost, brezbriznost, odvratnost, da sem sirovo zaklel, stopil v sosednjo sobo, zaloputnil vrata za seboj, oblekel tam površnik in odšel v noč.

Molčite, ne vprašajte, kakšna je bila tista noč! Hodil sem zunaj okrog mesta pod mokrim nebom in po premočenih potih, romal iz gostilne v gostilno in vinski duh mi je preslepil duha tako globoko, da sem se vrnil zjutraj pijan v spalnico samo. Videl sem, da Fani čuje, zdelo se mi je prav in spodobno, da se najgloblje ponižam, zato sem pokleknil tik njene postelje, se oprijel njene roke in prosil oproščenja.

„Jaz bi se bil nocoj usmrtil“ — sem ji zatrjeval — „ustrelil bi se bil prav gotovo, ko bi se ne bil domislil, da tebe še lahko vidim, vsaj vidim!“

Dvignila se je v postelji, umaknila roko, gledala me nekaj časa in se obrnila zardela od mene.

„Ti si pijan!“ — je izpregovorila. „Beži!“

Opotekel sem se, odšel v svojo sobo, videl tam v kotu igračo pokojnega sinčka, majhnega lesenega konja, ga vzel v roke, sedel na stol ob postelji, ga držal v naročju, gledal vanj in ves mrl v globokih in nedogledno mračnih čustvih. Bilo mi je kakor bi zrl pred seboj in držal v svojih rokah mrtvo tisto močno in veliko vez, ki je vezala zakon, tisto moč, ki je vzdrževala mogočnost skupnega življenja med menoj in Fani, ki je prejšnji čas pripomogla, da se je dalo pri nas živeti, sploh živeti. Zdaj je bila mrtva, tako smešna, neznatna, brezpomembna: z nepravilnimi izbuljenimi očmi, z ukrivljeno glavo, odbitimi prednimi nogami, s predolgimi uhlji in počenim hrbtom.

Končalo se je.

II.

Pozimi nekako okoli Božiča, sva se sešla s starim in davnim prijateljem Vrhuncem, ki se je bil poročil s prav tisto učiteljico, s katero sem preživel v njegovi družbi veliko število svojih najlepših mladostnih ur. Tudi ona je bila z njim, in skupaj smo presedeli tisti zimski večer deloma v gostilni in deloma v kavarni — v baš isti kavarni in istem kotu in za isto mizo, kakor pred

prešlimi leti. Zunaj je bila zima, megla je ležala po ulicah tako težka in gosta, da je popotnik sredi nje komaj dihal, luči, ki so gorele po hišnih oglih in kandelabrih, so se svetlikale iz nje kakor nekakšne bolne kresnice, ki počasi poginjajo in izgubljajo svojo svetlobo. Mi pa smo sedeli na toplem in na jasnem, plinove svetilke so sijale kakor solnce, od tal do stropa visoka zrcala so podvojevala njihovo svetlobo, vesela družba je sedela tu, še veselejša tam, sekstet na drugem koncu kavarne je neumorno zabaval z najprijetnejšimi melodijami, ki so krožile ob tistem času po svetu.

Mi trije se nismo menili za goste, vse tako mimogrede smo se naslajali z veselim igranjem neznanih godcev, glavna naslada in glavno naše zanimanje pa so bili spomini, mladi fantovski časi, šale, vesela pota, hrepenenje, cilji in vse sladke nezgode iz tistih let. Jaz sem se spominjal visokega močnega dekleta z velikimi temnimi očmi, košatimi lasmi in z mehko govorico, kakor se jo čuje v prijetnih sanjah. Kako sem jo poljubil nekoč tam pod orehi kraj reke v nikoli pozabljenem večeru, sem se domislil, in sladkoba prešlih dni se je razlila po moji notranjosti kakor mesečina po jesenski krajini. Moj prijatelj je pravil o nekem drobnem dekletu, s črnimi lasmi in modrimi očmi, njegova soproga o mladem in zaljubljenem fantu, ki ji je zastavil v davnem večeru pot, pal pred njo na kolena in jo prosil ljubezni. Vse tako razpoloženje nas je obhajalo, da bi se bili najrajši vsi trije prijeli krog ram, stopili po vijugasti nočni poti sredi širokega travnika, pa zapeli pod zvezdami in drugačnim, novim, silno lepim nebom otožno pesem:

„Šumi, šumi, gozd zeleni,
pesem poj o prešlih dneh!“ —

Ko je odšla prijateljeva žena v hotelsko prenočišče k pokoju, kamor sva jo spremljala, sva se vrnila midva s prijateljem še nazaj v kavarno. Takrat — čisto sama sva bila, gostje so se bili do malega razšli — sta se nama razvezali duši. On je govoril o svojih solnčnih časih, o svoji zadovoljnosti, o ugodnem življenju, ki ga živi na strani ljubeznive ženske, jaz sem se pritoževal nad usodo, ki me je vrgla v tako neprijetne razmere. In od vseh strani sva razmotrivala mojo nezgodo, premišljevala, kako bi se jo dalo uničiti, ali vsaj zmanjšati in v toliko izpremeniti, da bi se jo laglje prenašalo.

„To si menda zavozil izpočetka!“ — je menil prijatelj Vrhunec in prižigal cigareto. „Predober si bil z njo prve čase, razvadil si jo z medom, pa zdaj ne mara več kruha iz tvojih rok!“

„Ni tako!“ — sem oporekal po resnici. „Igral sem se z njo, norčeval se, preziral jo, prijatelj, tako očitno včasih, da jo je bolelo v prsih kakor bi jo grizle kače. No, pozneje, pozneje so se razmere izpremenile. Vendar ne gre, da bi se z ženo igral in spakoval kakor z dekletom. Treba, da se godi na svetu vse ob svojem času!“

„Vidiš!“ — se je zavzel Vrhunec. „Poglej, ravno tukaj tiči napaka! Ženska ti je vedno enaka v svojih lastnostih. V mladih letih si je svesta svoje lepote, pa tudi v starih letih ve, da je lepša kakor vse njene vrstnice in prijateljice. In če ima moža in otroke, oznanja na vsa usta, da ni na svetu boljše in pridnejše družine od njene. Prenaglo si zasukal tisti položaj, ki ti jo je poklonil. Ali nisem prav povedal?“

Gledal je vame in zelo prav je imel.

„Teorija!“ — sem vzkliknil takrat in bil drugačnega mnenja kakor on. „Zadovoljni ljudje učijo nezadovoljne, po svojih prilikah govorijo, ki so ravnotako nestalne kakor druge. Ta ima srečo, drugi je nima: to je vse skupaj!“

„Slepiš samega sebe!“ — je zmajal prijatelj z glavo. „Če ti to dobro stori in pomaga, pa daj!“

„Nič!“ — sem mislil. „Kaj bi se slepil? Stvari so jasne, da bi jih otipal. Moja žena je imela v prejšnjih letih rada nekega pisatelja Svečana in zdaj ga ima zopet. Vse naravno torej, in moj položaj umljiv!“

„Pustimo tvoj položaj; ne da se o njem s teboj govoriti!“ — je dejal Vrhunec. „Svečana pa poznam; zadnje čase sem ga srečal parkrat na Dunaju!“

„Da!“ — sem rekel. „Tam je zdaj; po pisemih vem, ki jih prejema moja žena. In kaj je z njim?“

„Imeniten človek!“ — ga je opisoval prijatelj. „Popravici ti povem, da sem bil naravnost očaran. Človek takega talenta, kakor ga ima on — —“

„Ali misliš?“ — sem ga nekako ironično prekinil.

„Kajpada mislim!“ — je zatrdil odločno Vrhunec in skoro navdušil se je. „Taki nadarjeni ljudje, kakor je Svečan, se pojavljajo vsaj tako naredko kakor kometje. Čitaj, prijatelj, njegove stvari, pa misli zraven, malo primerjaj!“

„Oprosti!“ — sem se uljudno smehljal. „Zdi se ti samo! Osebne simpatije! Kdo ga ceni v javnosti, povej mi!“

„Pri nas je tako, kot je bilo!“ — se je skoro jezno zavzel Vrhunec. „Enkrat — ne vem, kje sem bral tele besede, ki so zelo resnične in ti jih bom takoj povedal. Poslušaj: Ko so dobili Prešerna, so se navduševali naši veleumi za Ko-

seskega, ko je živel Jurčič, so se nagibali na Kodrovo stran, zdaj, ko imajo Svečana, čislajo celo tropo takih ljudij, ki niso nič drugega, kakor samo pozerji in frazerji. Če se je nagnila spričo tebe tvoja soproga k Svečanu, oprostí prijatelj, se mi res ne zdi vredno, da bi se čudil. Tudi jaz bi ne bil na boljšem na tvojem mestu. Po pravici povedano, svoje žene ne bi hotel voditi v Svečanovo družbo. Vse je res, da je on prijeten in zanimiv družabnik, da se prikupi vsakemu človeku, če se mu le hoče, ampak žena je zame vendar nekaj čisto drugega kakor on. Bolje je njega žrtvovati, kakor domačo zadovoljnost in mir!“ —

„Govoriš in govoriš“ — sem mu odkrito povedal — „kakor tisti ljudje, ki so prišli ob času lakote prosit Lakedemonce moke in žita. Pripovedovali so in pripovedovali, Lakedemonci so poslušali in poslušali, pa so ob koncu pozabili, zakaj se je šlo izpočetka in po sredi, in zato še konca niso razumeli. Bolj razločen bodi!“

Prijatelj se je dobrohotno smejal, med prsti je povijal novo cigareto, jo prižigal in povzemal svoje prejšnje besede.

„No, ob kratkem!“ — je pričeval. „Čakaj, kako bi ti rekel, takoj se domislim“. — Pomislil je malo in povedal: „Takole, vidiš: ženo je treba varovati, jo hraniti zase. Je že tako, kaj pa hočeva? Kaj? Zdajle, recimo, ima tebe, pa jo ti pelješ, ali sama zajde do takega, ki je boljši od tebe, — kajpa, da bo tebe manj cenila kakor te je prej. Tudi mi smo taki, četudi malo boljši, ampak vendar podobni. Če spoznaš žensko, ki je lepša, bujnejša kakor tvoja — — — no da, vidiš, nekaj ti nagaja v notranjosti, nezadovoljnost ali kali, kajneda?! Ljudje smo, vsi skupaj smo ljudje, kajpa drugega kakor ljudje!“

Jaz sem mislil in mislil vse tako v dobrohotnem razpoloženju, kako bi se dale moje razmere poravnati, urediti in spraviti v stari tir.

„Povej“ — sem dejal — „ko že vidim in izpoznavam, da se razumeš na ženske kakor zdravnik na zdravila, razloži torej še to, kako se delajo iz novih časov stari in boljši časi, kako se urejajo zmešane štrene, in na kak način se napravi žensko tako, kakor bi človek rad videl, da bi bila.“

„Čarodej pa nisem!“ — se je smejal prijatelj. „Iz tvoje žene bi se že še kaj napravilo, vsaj upajva na vsak način, da se položaj poboljša. Pameten bodi, pa skrbí, da si pridobiš njeno naklonjenost. Ko se to zgodi, imaš vse v rokah. Z zaljubljeno žensko lahko delaš kakor s testom. Čisto po volji. Če se ti ljubi, napraviš iz nje

kratkočasno igračo in če si drugačne volje, pa se ti jo gotovo posreči izpreobrniti v povoljno resno damo. Bog ti daj zdravje in srečo junaško! Pa Svečana ne opravljaj, ki je ravnotako imeniten fant kakor midva. Da bi učakali sodnega dne vsi trije skupaj!“

Prijatelj je dvignil drobno čašico iskrečega se likerja, trčil z menoj in se odpravljaj na pot. Zunaj sva se prav iskreno poslovila, obljubila si, da bova oba skrbela za skorajšnje svidenje, kjer uganeva ali vsaj razmotriva toinono, kar je že najbolj potrebno za najino življenje.

Lepa in jasna zimska noč je sijala zunaj. Zvezd je bilo toliko, da so se kar mešale pred očmi, rimska cesta je bila široka in prostrana in dolga od obzorja do obzorja, mesec je plaval tik nje in zavijal in preplavljaj vso bližino in daljino, višino in nižino z mehko in srebrnomotno svetlobo. Povečini so ležale ulice in ceste mirno in zapuščene, samo okna nočne kavarne so žarela tuintam; če je odprl pozni veseljak široka in enako svetla vrata, se je vsula na cesto množica najrazličnejših glasov, se zagnala na vse strani in se razkropila.

Ko sem stopil v svojo izbo — mráz je bilo v njej, bože moj, kako je inalo skrbela zame tiste čase moja žena! — sem hodil še dolgo od okna do vrat in premišljaj in ukrepal o bodočnosti. Vse tako nekako mi je bilo, kakor bi se pripravljaj za bogvekakšne dogodke in svečanosti prihodnjega dneva. Nekam nestrpen sem bil, nemiren, misli so letale po glavi kakor splašene ptice, zaganjale se ob lobanjo, da je občutno bolelo.

12.

V mojih mladih letih ni bilo življenje pravično z menoj. Kaj sem vse hotel, želel, počem vse hrepenel, in kaj mi je dalo? Tako malo, prijatelji, tako malo! Ponajvečkrat nič tistega, česar se mi je hotelo, in če je bilo kdaj moje hrepenenje uresničeno, je bilo vedno na pol. Pol sreče uživati v življenju, pol ljubezni, zadovoljnosti — — to so same take stvari, ki jih je nepopisno težko deliti. Želje, ki objemajo človeka in postajajo sčasoma prave bolezni, hočejo vse, celo in ničesar do polovice.

Z mojo soprogo se ni dalo tedaj nič opraviti. Vsi Vrhunčevi nauki in sklepi so bili same teorije, vse od prve do zadnje posnete po slučajnostih. S Fani se ni bilo mogoče prerekati. Jaz sem govoril in ravnal po svoje, ona je mislila po svoje in poslušala, pa so tekla najina pota narazen kakor dve cesti, ki se na zemlji nikoli ne srečata. Pri nas doma je postajalo vedno sa-

motneje, vedno pusteje. Brez življenja so minevale ure in dnevi in tedni in meseci. Ura je tiktakala na omari, poslikane stene so nekako venele s svojimi bledordečimi cveticami, stropi so viseli nad nami s svojimi vsakdanjimi ornamenti tako dolgočasno, kakor megljeno jesensko nebo, znani obrazi so strmeli s stenskih slik kakor okameneli. Nihče ni več igral na klavir, in ko sem se ga nekoč dotaknil, so zazvene razglašene strune tako zoprno in odurno, da me je pretreslo.

„Ubrati ga je treba!“ — je rekla Fani, ki je šla slučajno mimo.

„Da, ubrati!“ — sem pritrdil brez misli.

In drugi dan je prišel ubiratelj. Kolikor dnevnih ur sem bil doma tekom dveh dni, je vedno čez vse mere enakomerno in dolgočasno brnelo iz sosednje sobe: tink — tink — tink — — pink — — tenk — — — tonk — —

Tako vse smo životarili do takrat, ko me je ustavila neko spomladansko jutro stara služkinja Barba, prihajajočega iz svoje sobe.

„O“ — je vzklikala nekam zmedena in prestrašena — „o!“

„Kaj je?“ — sem jo vprašal.

„O“ — je ponavljala. „Gospe ni!“

Stara je, — sem si mislil — blede se ji! In na glas sem dejal: „Na trg je šla — — kam drugam?“

„O — o“ — je vzdihovala Barba. „Ne ne! Kaj bo šla praznih rok na trg? Tukaj, poglejte, visi mreža, ki jo jemlje gospa seboj. Nikoli ni šla brez nje! In še zajuterkovala ni! Glejte, tam stoji njena kava. Kar tako je odšla mimo mene, „zbogom, Barba!“ je rekla, nasmehnila se je, pa je ni bilo!“

„Nič ni vse skupaj!“ — sem mislil in rekel. „Kavo mi daj! Gospa se bo že vrnila.“

Zajuterkoval sem, odšel na delo, pa me je vseeno okrog desetih prignala radovednost nazaj, da vidim, kako je in kaj. Nje še vedno ni bilo, in Barba je še bolj jadikovala.

„Bog se nas usmili“ — je tarnala — „in odvrni od nas hude in nagle bolezni! Tega se bojim, gospod, — božje usmiljenje naj plava nad njo! — da se ne bi gospej zmedlo. Misli da se ji ne bi kako zamotale! So bili zadnje čase jako čudni, jako izpremenjeni!“

Opoldne, ko sem se vrnil iz pisarne, je tudi še ni bilo in zvečer ravnotako ne.

„Bog prizanesi!“ — je jokala tedaj Barba in brisala s predpasnikom solze z nagubanih in starih lic. „Malo naj bi pogledali okrog, gospod, nekoliko poskrbeli. Meni je tako čudno in srce me boli. Gospa je bila čisto drugačna zadnje čase.“

Enkrat stopim — pred kakim tednom je bilo in v opim v sobo, pa sedi njihova žena na zofi in joka. Predse gleda pa joka. Je narobe o, je! Le naj premislijo! Žena, ki ima vsega dovolj, ki ji je na vseh koncih in krajih prav, pa da bi se cmerila? E — e — to ne velja!“

Premišljala je, zmajevala z glavo in nanovo svetovala: „Jaz bi jih prav lepo prosila, da b malo pogledali okoli, malo poskrbeli. Saj bi az sama, pa sem prestara in slabo vidim in se ne znam obračati sredi meščanov, ko sem kmetiška. Lahko, da je prišlo gospej kaj v glavo, Bog čuvaj nad nami! — kaj hudega mogoče, da so si kaj storili — — —“

Kar besed ji je zmanjkalo in nenadoma je utihnila. No, jaz nisem hodil nikoder, ker sem imel svoje mnenje, ki se mi je pozneje potrdilo. Vrhunec mi je sporočil, da hodi Svečan po oddaljenem mestu s tako in tako žensko — opis je bil zelo točen — in me vprašal, če bi jo mogoče jaz poznal. Kako je ne bi, ko je opisoval mojo ženo?!

Zavladal je velik dolgčas. Barba je živela v kuhinji in veži, jaz v svoji izbi, v ostalih dveh praznih sobah ni bilo nikogar razun pohišтва, ki se je bolj in bolj prašilo, razun ur, ki so se stekle, umolknele in kakor umrle, in razun spominov, ki so neprijetni ležali vsepovsod kakor sence ali megle, ki jih ni videlo človeško oko, ampak duša je čutila njih težo in bolečino.

Vedno sem nekaj mislil — — „Da, da! Tako napravim!“ — sem govoril sam s seboj in hodil gorindol po svoji izbi in vselej sem obtičal v hoji in premišljevanju z istimi polglasnimi besedami: „Kaj sem že hotel, kaj že hočem?“ — Ni bilo pač najti izida, ni se dalo zlo preobrniti na nobeno stran.

Po preteku enega meseca — nekako toliko časa je minilo po Faninem odhodu — je prišel nekoč opoldne stari poštar Potokar, odprl po svoji veseli navadi vrata na stežaj, pa zakričal vame svoj živahni pozdrav.

„Bog daj zdravja, Bog daj sreče,
vsega, kar srce poreče!“

Gledal je, obstal na pragu in takoj vprašal po ženi: „Kje jo pa imaš?“

Jaz sem se začudil njegovi nevednosti in skomizgnil z rameni.

„Je ni!“ — sem rekel.

„Kam pa je?“ — je vprašal z velikimi očmi, ker se mu je zdel moj odgovor sumljiv in ne- navaden.

„Odšla je!“ — sem pojasnil. „S Svečanom je pobegnila!“

Silno neugodno ga je zadela moja vest. Njegov vedno živahni obraz se je nekako razblinil, iskreče se oči so ovodenele in se pomeglile, glava se je upognila, počasi je stopil dalje, ne da bi zaprl za seboj vrata, sedel na stol tik mize in umolknil.

„Poglej!“ — se je oglasil čez dolgo. „Premisli! Da ji je to padlo v glavo. Če je hotela drugega, zakaj je vzela tebe? A?“ — se je ozrl vame. —

„Oni drugi je ni hotel takrat poročiti!“ — sem mu mirno povedal.

„A — a“ — je skoro jadikoval dalje. „Vseeno! Ni prav storila! Ona bi bila morala pomisliti nase, nate in name, na starca. Sramoto je napravila. Kje je, praviš, kje je?“ — je spraševal, ponavljal, ko sem mu povedal, večkrat zapovrstjo, da ne bi pozabil in kmalu ves pobit in globoko osramočen odhajal. „Moja hči da je to storila“ — je tožil — „moja hči! Maščevalo se bo nad njo, gotovo se bo maščevalo!“ — In roko mi je stiskal k slovesu in se čudno ponižan opravičeval: „Oprosti, zet, oprosti! Kaj hočemo? Zlo je prišlo nad nas, zlo!“

Meni se je smilil. Mislil sem dolgo nanj, s služkinjo Barbo sva se o njem pogovarjala, ko sva sedela zvečer na hodniku za hišo, odkoder se je videlo preko nizkih slemen na zelene holme, na vrste drevja, ki so rastle po njih in se zibale v večernih sapah. Poletje je bilo takrat, zunaj vse v cvetju in klasju, njive kakor zlata morja, travniki in poljane kakor prti, ki so uvezle vanje najlepših rož mehke roke vztočnih krasotic.

Dopust sem dobil in odpeljal sem se k morju. Od nekdanj sem bil ljubitelj njegov, vse od takrat, ko me je peljal k njemu še dečka pokojni oče, da bi potešil izgubo moje matere meni in sebi. Vedno me je zamotila njegova brezbržnost, brezkončna daljina in širina, šumenje valov, njihovo hrepenenje, ki jih je zaganjalo kvišku po obalah, kakor bi slutilo sočno zelenje, južne rože, ki rasto nad njim in se ogledujejo v njihovem zrcalu.

Tam v tistem obmorskem življenju, ko sem preživel večere v zibajočem se čolnu, poslušal petje mornarjev, gledal krog sebe lepše obraze kakor sem jih videl kdaj v prošlosti, takrat so se pričele izgubljati misli na druga pota, pozabljati sem jel minulo, poglabljala se je, jaz sem čutil, v globokem dnu se je topila nekje daleč za mano.

Po vrnitvi z letovišča, ko se je poletje končavalo, in se je bližala nova jesen s svojimi meglenimi dnevi in deževnimi nočmi, ko so stali mestni vrtovi prazni kakor okrađeni, sem prejel nekoč v pisarni pismo z znano pisavo. Najprej

sem gledal vanj, zatopljen v druge misli, pozneje sem se čudil, nazadnje se malo vznemiril in trgal ovoj z znatno nervoznostjo.

„Kaj mi hoče?“ — sem mrmral — „Kaj mi hoče?“

„Kdo?“ — se je pozanimal prijatelj od sosednje mize.

„Nihče!“ — sem pojasnil, odprl kuverto in pričel čitati.

13.

Dragi! — Najprej ti odkrijem, da sem zdaj tako sama kakor si mislim, da si ti. V podstrešni izbi sredi velikega mesta samotarim, naravnost skozi okno in navzdol gledam zamazano opeko in kvišku, poševno mimo streh in dimnikov se boči kratek pas neba, kjer se da domnevati ob jasnih dnevih solnčna bližina, in kjer trepeče ob jasnih nočeh petero zvezd tako neznatnih in slabo brlečih, kakor bi hotele vsak hip ugasniti.

Oprosti, da ti nisem prej poslala o sebi nobenega pojasnila. Pravzaprav sem že hotela, pa sem prišla kmalu po prihodu nekoč v družbo kiparja Vrhunca, ki je tvoj znanec, in sem že po njegovih pogledih in pomenljivih smehljajih do dobrega vedela in bila prepričana, da ti bo vse razodel. In tako se je zgodilo, kaj ne?

Zakaj sem odšla, bi morda rad izvedel? No, le poslušaj, oziroma čitaj. Ti si mi bil drag, to je vse resnica, tebi in meni enako znana, ali oni drugi, prejšnji — on mi je bil v življenju vse. Veš, kadar se vzbudi v nas ženskah pravo nagnjenje do koga, kadar katero od nas objame strast po kom iz moške armade, tedaj znamo ljubiti vroče, udano, globoko, divje, brez pomisleka. Smo slepe in gluhe, nič ne vidimo, kar je slabega na njem in v njegovi bližini, nič ne slišimo, kar vedo ljudje o njem povedati. Naj bo potepec, naj bo gospod — razlike ni. Me ljubimo, pa konec.

Moje nagnjenje do njega je bilo veliko. Ali si lahko predstavljaš, kako visoka je najvišja gora na svetu? Ali si lahko misliš, kako brezdanje je brezдно, kamor vržeš kamen, velik kamen, pa ne slišiš padca? Vidiš, tako globoko in visoko in brez dna in brez vrha je bilo tisto nagnjenje. Ali se ti zdi zdaj še čudno, da sem šla za njim?

„Ne!“ — praviš, seveda praviš: „Ne!“

On me ni imel rad — ali čakaj. Drugače povem: on ni mogel trpeti ženske tik sebe. Sploh ni mogel živeti v ženski bližini, torej tudi v moji ne. Ko sem se bila pripeljala k njemu, se je vidno iznenadil.

„A — tako — tako!“ je govoril zmedeno, ko me je ugledal nenadoma v svojem stanovanju. „Mož te čaka, kajne, tvoj mož te čaka v kakem hotelu?“

Meni je bilo takrat neznosno! Za njim sem prišla, tako daleč za njim, svoje dobro ime sem zanj žrtvovala in še marsikaj drugega, in on me tako vzprejema!

„Ne čaka me!“ — sem dejala od čudne bolesi vsa otrpnela.

„A — ne čaka?“ — je vprašal. „Torej si prišla sama, da si ogledaš mesto in velikomestno življenje! Prav tako!“

„K tebi sem prišla, da ostanem pri tebi!“ so se mi nekako izruvale besede iz prsi.

„O — o!“ — je na mestu zmajeval z glavo. „Nemogoče!“ — in ko je videl, da jočem, je omilil svoj izraz v „težko mogoče!“ — „Mi umetniki“ — je pravil — „mi nismo za ženitev, mi se ne znamo vezati, mi se ne moremo, sploh ne moremo tako družiti z ženskami kakor drugi ljudje. Ni, ni, ni, vidiš, za take stvari razpoloženja, talenta. Če se še tako siliš, pa ne moreš!“ — Pričel je hoditi po sobi in gledati kvišku v stene in strop. „Človek, tak človek naše vrste mora bi ti sam. Kako bo pa delal, če ni sam? Kaj? Čisto izključeno, čisto izključeno! Treba, da ima misli zbrane, vedno tesno zbrane, kadar piše. Kako bo pa imel zbrane za pisanje, ko ga obletava in mori še kopica drugih skrbi, ko se mora brigati celo za druge ljudi?! Če premisliš, sama izpoznaš!“

Jaz sem prepričana, da ne more nihče niti od daleč misliti, kako je bilo meni takrat neprijetno, grenko, grozno. Na zofi sem sedela in jokala. Kakšno drugo orožje ima ženska, kakor da se napihuje, ali da joče?! Kaj bi naj bila storila torej drugega, kakor zakrivala obraz in pretakala solze. In morala sem tudi. Moja žalost vedno zahteva jok.

Ko to opisujem, pa se mi zdi, da se mi čudiš, da me začudeno sprašuješ, kako sem se mogla obešati nanj, ko se me je branil, ko me je vendar samo prijateljsko cenil. Vidiš, nič ti ne vem odgovoriti. Zakaj gori zvezda na nebu, zakaj cvete cvetica sred poljane, zakaj leti večča v plamen? Vse neumljivo, bratec, vse mračno in zakrito je življenje ljubezni. Rodi se, vzkali, vzplamti — pogási plamen! Poglej: ni mogoče, ko ne moreš do njega! In — saj ga tudi ni v resnici, samo čutiš ga, samo prenašaš ga seboj skozi vse dni in vse noči, skozi tedne in mesece in leta, skozi dolga, počasna leta.

Ali se domisliš davnega kresnega večera, ko sva sedela za mojo rojstno hišo v Koprivnici in sem ti vrgla v žep majhno ognjeno igračko, ki je tam počila, kakor bi ustrelil? Bežala sem pred teboj, ti si se jezil, tekkel jezen za mano, in ko si me dohitel, zakaj si me stiskal k sebi, zakaj si me poljubljal? Zakaj me nisi — recimo — udaril, ali vsaj ozmerjal, zakaj mi nisi iztrgal iz rok vseh drugih kresnonočnih neumnosti, ki sem jih tiščala krčevito k sebi? In pozneje, zakaj si me včasih tako stiskal k sebi, zakaj si mi nazadnje prigovarjal, naj te imam rada, ko si že videl in vedel, da je vse izgubljeno? Ali zdaj verjameš mojim besedam? Le premisli: v zaljubljenega človeka pride taka velika in smešna sila, ki ga primora iskati srečo tam, kjer je gotovo, da je ne bo nikoli našel.

Ko to pišem, pa se mi zdi, da vedno slišim vmes tvoje enakomerno očitaje: „Nelogično, vse skupaj nelogično, izrodek ženskih misli! Kaj je ženska pamet, kaj? Neka pisateljica jo je nekoč sama opisala. Zveži dva psa skupaj za repe, nazeži ju, pa bo vlekel vsak na svojo plat! Vidiš jo, to je ženska pamet!“

Čez daljavo slišim tvoje šegavo zabavljanje, pa ne maram več dalje brskati in razkopavati po dušah. Mir vsem skupaj!

Brrrr! Mraz je; zunaj je jesen, drevje je menda že vse golo in po ulicah spodaj in cestah leži megla. Po mestnih nasadih gotovo ni več rož. Burja piha in listje šušti in pleše po drevoredih. Rada bi hodila zunaj, vsekrižem po cestah in ulicah bi se rada izprehajala, pa se bojim znanca ali znanke, ki bi se nemara nenadoma pokazala izza vogla. Vrhunec bi me morda srečal, mogoče bi mi prišla nasproti njegova soproga — neumna sem, ali ne?

„Neumna!“ — mi pritrjuješ, kajne, neumna, ali, in po pravici povedano — zelo revna in zapuščena in nesrečna. Pred dobrim tednom sem tako osamela in se preselila v to tesno podstrešno izbo. Moj ljubljenec je pričel takoj izpočetka ostajati zunaj doma in nazadnje je čisto izostal. Mesto njega je prišlo pismo, ki mi je razodelo, da se ne bo sploh več povrnil. Takrat sem zaklenila stanovanje, izročila ključke gospodinji in se preselila na te višave. Nisem se jezila, tudi ne sovražim ga. Vse drugo je, samo jeze ni in sovraštva ni. Rad me nima, to je rešitev moje uganke.

Umrla bi. Danes, jutri, pojutranjem, kmalu, prav kmalu bi rada umrla. Kar na lepem vzdihnili zadnjič, zaprla oči in jih nikoli več odprla. In se prej še domislila na vse vesele čase svojega življenja. Tudi nate. Na tisto kresno noč, na tisti

večer pred tvojim odhodom, ko je zunaj tako prijetno pršilo izpod nizkih oblakov! Bog ve, ali pri nas še prši kdaj pod poletnim večernim nebom tako prijeten čroben in tih dežek? Ali še pojo fantje nad koprivniškim trgom tisto pesem, ki sva jo tudi midva včasih poslušala?

„Moje misli, moje misli
sestrice so tvoje —

Tudi pri vas je zdaj jesen, kajne, vse umira počasi, rož ni več, petja ni. Jaz vse vidim, kako je, v duhu. V mislih hodim okrog očeta, okrog tebe, po najinih sobah šetam in se pogovarjam z Barbo. Ob popoldnevih hodim obiskavat najinega sinčka na pokopališče. Hrizanteme cveto zdaj, čisto bele in košate, tiste mu prinašam in jih pokladam na njegovo malo gomilo.

Jutri ali pojutranjem pride pome oče in me odpelje domov. Tam bom odslej — v Koprivnici — in zdi se mi, kakor da bi me vrglo tja življenje kot morje na peščeni breg prazno školjko. Menda bom zdaj večno tam. Enakomerno životarjenje me čaka, enolični dnevi, tedni, enako prazna leta.

Zima me stresa, ko to premišljam. In vedno me nadleguje sitna misel, ki se mi dozdeva, kakor bi kričala vame. Raztezala usta, pačila oči in na ves glas vzklikala, da tudi tebe ne bo. In to, pomisli, ni potrebno, da bi se zgodilo. Sama bom tam, nikogar ne bom imela, da bi se z njim vsaj včasih pogovorila. Zato pridi tuintam, obišči me včasih kakor prijateljico, ali če hočeš, znanko.

In zdaj — čisto ob koncu — naj ti še povem, zakaj sem ti pisala. Predvsem zaradi te samote, zapuščenosti in iz notranje potrebe, da se pogovorim z domačim človekom, da izpraznim težko zavest. Tudi bi se rada raztresla, pozabila marsikaj v svojem življenju, najrajša samo sebe. In nazadnje vem, da si ti boljši kakor vsi drugi znanci in domačini. Jeza in sovraštvo nimata v tebi mesta. Komaj se za hip pokažeta, pa že izbežita kakor senci. Če ti je sovražnica storila krivico, pa se ti zanjo oprošča, se nemudoma smehljaš in braniš njenih prošenj.

„Ljudje smo!“ — praviš. „Ljudje! Kaj se hoče?! Je že prav! Pustimo, pustimo!“ — In se tako vedeš, kakor bi se hotel pravzaprav sam opravičiti.

Čitaj torej blagohotno ta list in mi ob priiliki odgovori! — — —

14.

Življenje je hotelo, da se nisva z Minko več videla. Tisto leto že pozno v jeseni mi je prišlo nekoč na pamet, da bi jo obiskal. Šel sem preko znanih ulic v staro in visoko hišo, potrkal

na vrhu na temna vrata, pa se mi je odzval čisto tuj in neznan glas. Priletna ženska se je pojavila na pragu in na stavljenja vprašanja tako odgovorila, da je bila Minka zadnje čase bolehnna in da je odšla v drugo stanovanje. Kam, bi bil rad zvedel, pa mi stanovalka sama ni znala tega pojasniti.

Pozneje je bilo, tako nekako sredi zime, ko je ležal po mestnih vrtovih in nasadih visok sneg, in je pokrivala vse ceste in ulice zelo mokra in umazana brozga — ob takem zimskem popoldnevu sem sedel v kavarni, načital sem se bil časopisov, tik velikega okna sem slonel in gledal enakomerno in brez posebnih misli na ljudi, ki so hodili zunaj. Po ulici od desne dol se je privil izprevod z belo krsto na posrebrenem vozu, z duhovniki in čisto neznatnim številom pogrebcev, ki so stopali tesno zaviti po umazanem potu. Marker mi je povedal, da je umrlo mlado dekle, ki se tako in tako piše — torej kontoristka Minka.

Šel sem za pogrebom pod nizkim zimskim nebom. Prazno je bilo vsenaokrog, tudi hiše so se mi zdele nekam zapuščene in mrtve. Ko smo se izmotali iz njihove srede, se je odprla na vse strani široka in skoro nedogledna ravnina. Spredaj in na straneh jo je pokrivala enako nepregledna in širna snežena plast, nad katero je letela tuintam jata vran, sedla pred nami sredi ceste, in ko smo se približali, se zavihrala kvišku in kričaje odletela.

Na levi strani sredi ravnine so se videli zidovi pokopališča, sivkast zvonik se je vzpenjal nad njimi in iz njegovih lin so se širili do nas in preko vse planjave visoki in žalostno ubrani glasovi zvonov, plesali po ozračju in bežali s hladno sapo.

Zunaj mesta je stopil v sprevod neznan in postaren človek s kuštravo sivo brado, visok in v hrbtu nekoliko upognjen in se mi pridružil.

„Jaz sem njen sorodnik!“ — je rekel in pokazal z glavo naprej proti krsti. „Moja rajna mati in njen oče sta bila bratranca. Vse je že od nas pod rušo! Ta je predzadnja; zdaj pride vrsta name. Žalostno je!“

Kar tako se je menil, ne da bi ga vprašal ali nagovoril. Solze so mu igrale v očeh in včasih se je katera izmed njih utrnila, izdrsnila po gubastih licih v sivo brado in kanila na umazano cesto.

„Premišljevanje jo je končalo!“ — se je po kratkem odmoru oglasil in zopet pokazal z glavo proti krsti. „Si je vtepla v glavo nekega človeka, sem slišal, pa ni bilo nič z njim. Tisto jo je pokopalo!“

Zelo tragično razpoloženje me je obhajalo, vse misli so bile medle in bolne, kakor skozi meglo so hiteli mimo dogodki, ki sem jih doživel v Minkini bližini. Njena veselost, mladostna razposajenost, njeno navdušenje zame, odkrito in veliko sovraštvo do vseh tistih, ki so mi storili kaj žalega ali v besedah ali dejanjih. Davni časi so šli mimo oči tako naglo, da so jih komaj dohajale misli, vesele ure iz minulosti so se prikazovale, že pozabljeni večeri, ki smo jih preživeli v razkošju in nasladi. Mraz me je spreletaval in zdelo se mi je, da splahutava odčasadočasa v mojih prsih duša kakor ranjena ptica, ki sifrnotava v okrvavljeni travi.

Ko smo stali ob odprtem grobu, je pričel naletavati čisto droben in prhek sneg, ki se je oprijemal oblek kakor majhne in neznatne smetice. Nebo se je še bolj znižalo, daljava se je izgubila kakor za belim pajčolanom, od nekod daleč se je čulo zamolklo in odurno kričanje vran, se približevalo in nenadoma ponehalo, kakor bi ga presekal.

Ko sem prišel tisti večer domov, so me vsega prevzeli spomini. Na nizek stol sem sedel, privlekel iz kota star kovček, postavil luč na tla in razmotaval stara pisma, stare zapisnike, že zarumenele obtrgane liste razvijal in čital. Pod roke mi je prišel droben list nežnega dekleta, ki ob večerih ne more prej zaspati, dokler zame ne moli. Njena skrb zame je tako velika kakor vse gore vsega sveta in njena ljubezen do mene tako ogromna kakor vsa morja. Kadar name misli, sije solnce v njeno srce, rože gredo v popje, razcvitajo se in tako silno dehtijo, da bi človek skoro ugnat od opojnih vonjav in od same sreče in sladkosti.

Domislil sem se nanjo, daleč po svetu so splavali spomini, iskali so, vsekrižem iskali. Kje ti zdaj bivaš, bivaš? Kod hodijo tvoje misli, kam sili tvoje hrepeneje, koga mami in greje tvoja ljubezen?

In vse iz davne minulosti so planile misli v sedanost, poiskale med grobovi svežo gomilo in obsedele na njej kakor utrujene ptice. Tam spodaj pod njimi leži med belimi deskami Minka, vznak leži, roke z voščeni in majhnimi dlanmi in prsti tesno ob sebi, preko obraza bel robec in pod njim blede lica, sinje ustne, zaprte oči in venec plavih las krog čela in belih senc. Ali so dejali blazino pod njeno glavo, da je ne tišči trda deska, ali so položili na njene prsi cvetoče rože, njene sestrice, ali se že ne krade skozi ozko špranjo nad njenimi grudmi umazana

in prstena voda, ali ni že kapila prva kalna kaplja na njeno belo krilo in ga omadeževala? —

Sam sem sedel sredi noči na majhnem stolčku blizu stene, luč je gorela na tleh kraj mene, kanarček na steni se je prebudil, pričel skakati po kletki in se oglašati. Pozno je že bilo. Zunaj je vladala tišina, koraki so utihnili, ljudje se razgubili k pokoju. Snežilo je in izmed snežink so sijale luči kakor daljne, komaj vidne zvezde.

Več dni po vrsti me je obvladovalo enako razpoloženje, in tudi stari poštar Potokar, ko me je obiskal nekoč v tistih časih, me je našel še ravnotako slabovoljnega in razmišljenega. Neko nedeljsko dopoldne je prikorakal, me prijateljsko pozdravil in mi stisnil roko. Pravil je o domu, o svoji hčeri, ki je bila tedaj doma pri njem, namigaval, kako je to sitno in nerodno, kako je vsem neljubo in težko, ker se je tako pripetilo, kako teži ta zavest zlasti njega, starega in skrbnega očeta, in vse tako se je razodeval, kakor bi prišel samo zaradi tega do mene, da poravna razmerje med menoj in svojo hčerjo.

Zamislil sem se bil v njegove besede, zamislil. In ko sem sodil tako sam med seboj, mi je bilo vse enako. Kaj mi naj še da življenje, sem se vprašal. Več nima novosti, vse je staro, vse že okušeno. Naj pride bodočnost ali naj se vrne minulost: vse je enako.

Poslušal sem ga radovoljno, prijazno pritrjeval njegovim nasvetom in prošnjam, spremil ga nazadnje na pošto postajo in se od njega prav toplo poslovil.

„Ali jo naj pozdravim?“ — je vprašal, gledal skozi okno poštnega voza, ki se je že začel obračati in pomikati dalje, in se tako smehljaj, kakor bi me s smehom prosil dobrohotnosti.

„Da!“ — sem mu kimal. „Pozdravite jo!“

Še prijaznejši je bil njegov smehljaj in še veseleje je mahala njegova široka dlan v zadnji pozdrav. Par tednov po njegovem odhodu pa sem dobil naslednje pismo: „Dragi zet! — S tem pisanjem ti sporočam, da se pripelje tvoja žena jutri s tisto pošto, ki pride ob devetih večer. Prosim te, da bi jo prijazno sprejel in se ravnal kakor mož. Upam, da se zgodi vse po pameti in te pozdravljam tvoj tast in stari prijatelj Francišek Potokar. — Pripis: Po jako zanesljivi osebi sem dobil glas, da se nahajajo pri nekem starinarju — Zavodna cesta, št. 34 — majhni izkopani maliki iz rimskih časov. Oglej in kupi, ker se je bati, da bi ne bilo prepozno! Zbogom!“

Fani je bila vsa v zadregi, ko je stopila iz poštnega voza. Nekako počasi in okorno je stopala z menoj, ozirala se skoro plašno vame, po njenem obrazu se je razlival boječeprijazen smehljaj in istočasno so se svetlikale iz oči solze.

„Pazi!“ — sem jo varoval. „Pomrznjeno je, vse ledeno! Daj mi roko!“

Tudi moje roke se je oklenila z vidnim strahom, in ko sva prišla domov, je obsedela na stolu oblečena, kakor je bila, s klobukom na glavi in roke v mufu in izgovarjala počasi in zaporedoma: „Ali je to mogoče, ali je to sploh mogoče?“ —

Stara Barba je jokala od samega veselja in v hipni zmedenosti je prinesla na mizo petroleja mesto vina.

Zgodilo se je: zopet smo bili skupaj. Skupaj obedovali in večerjali, skupaj se pomenkovali. Ali zdaj je bilo vse drugače kakor prejšnje čase,

kakor pred leti, ko smo se vrnili s svatbenega potovanja, ko je bilo hrepenenje veliko kakor „vse gore vsega sveta“ in ljubezen mlada in sveža kakor spomladanska cvetlica. Ko je bil pogled iz ljubljenih oči toliko vreden kakor zdaj vse zakonske naslade, ko je bil poljub ljubečih ust več kakor vse razkošje, ki ga ponuja zakonska sreča.

Nemudoma beže leta, prenašlo je izpolnjeno hrepenenje, ki je plavalo v višavah pred nami, ki nas je peljalo za seboj kakor zvezda-vodnica. Prehitro odpira življenje svojo knjigo, preburno obrača list za listom. Komaj smo zaželeli, pa smo že vse videli in doživeli, lepota in hrepenenje je za nami, kar je pred nami je enoličnost, vsakdanjost, pot navzdol, steza med gomile. Blagor mu, komur je prikrilo življenje resnico, pa mu ohranilo hrepenenje do groba! Zakaj v hrepenenju je krasota, v resnici spoznanje in praznosta! —

VLADIMIR LEVSTIK:

AFORIZMI.

Kar je v ženski ženskega: sposobnost, da uči moža vsakotere kreposti, ko sama — vse grehe greši.

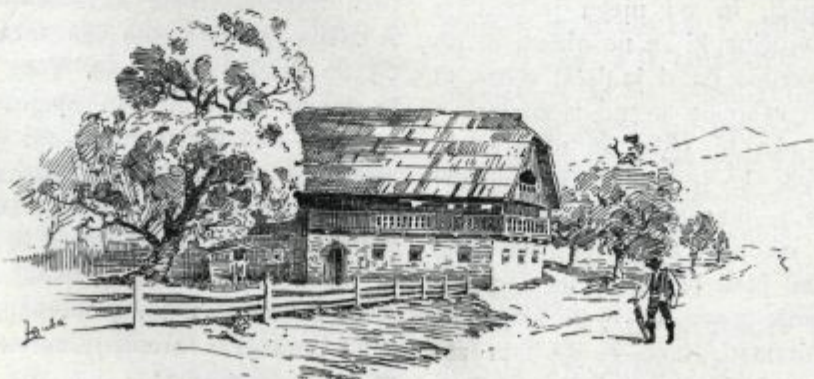
* * *

Čudno: Izmed obeh spolov je le mož, ne ženska, vreden neskončne ljubezni; in vendar ni on od ženske, nego ženska od njega ljubljena z neskončno ljubeznijo — ker ima izmed obeh le on čisto, neskončno dušo.

Obračaj življenje, kakor hočeš, naposled ostane, kar je: natečaj za neizplačljivo nagrado, poizkus o nalogi, da okusno pogineš.

* * *

Narod in posameznik sta drug drugemu alegorija, drug drugega simbol; koliko časa bomo še čakali, da očistimo lice in ogledalo?

JOS. KOSTANJEVEC:

PREPOZNO.

(Konec.)

Na hodniku ga je srečala mati. Obstala je in mu pogledala v oči. Njena roka se je dvignila in ga pogladila po laseh: „Ubogi moj otrok!“

Tistikrat je začel Tone popivati. Ni se brgal za gospodarstvo, ni se brgal za nič več. Vedel je, da se žena še vedno shaja za njegovim hrptom z onim, a rekel ji ni nikdar ničesar. Zaklel se je bil, da bode nosil vse to vdano, — dokler bode mogel, da bode vedela, kako čista, kako nesebična je bila njegova ljubezen do nje, ki jo je ljubil še vedno blazno, — kakor prvi dan. Gospodarstvo je v tem propadalo, povrhu je še umrla mati. Zadolžil se je bil, plačati ni mogel, upniki so pritiskali. In tako se je zgodilo, kar se je moralo zgoditi.

„Povej ji, da ji odpuščam vse, da nisem bil nikdar hud nanjo!“...

Vse to in še več je bral nekega popoldne Stohec na vrtu za šolskim poslopjem v dnevniku, ki mu ga je bil zapustil Tone.

„Moj Bog, kakšen človek!“ je vzkliknil, ko mu je zdrsnil dnevnik s kolen.

IV.

Benjamin Stohec je zastrl okno svoje sobe ter legel na posteljo. Obrnil se je v steno, zaril prste svojih rok med lase in izkušal spati. Zunaj je bil velik dan, jasno nebo se je razpenjalo nad vasjo, a on ni hotel videti solnčnih žarkov, ni hotel čutiti življenja, ki je plulo tam zunaj. V njegovi glavi je bilo vroče, kakor na daljnji peščeni planjavi, ki nima ne drevesa ne studenca. V vročih solnčnih žarkih se je ta pesek razgrel kakor v peči, in od njega je izhajala neznosna, moreča vročina, ki se ne ohladi ni po noči. Peklo je in skelelo, da si je tiščal senca, ki so bile žile na njih zabrekle in prenapolnjene s krvjo. Kaj bi bilo, ako bi sedaj še nanj sijalo solnce, ko tako peče, ko je že tako razbeljeno! Še tema je presvetla, je prenasršena z opoldansko vročino. Človek bi izkopal s prsti svojih rok jamo v zemljo in s tistimi prsti bi nasul in nagrebel hladeče prsti na svojo glavo, ko bi se vlegel tja notri in izkušal zadremati. Kako bi se tam zaspalo, ne bi bilo treba več zastirati oken po dnevni, ne bilo bi se treba obračati v steno...

Stohec je bil prečul vso noč. Tam gori v gostilni je bil, dokler se ni naveličal Medved in ga postavil pred vrata. A potem je taval okoli, po vasi, v breg, z brega, povsod, kamor je hotela noga sama. Proti jutru je sedel na hrastov parobek nad vasjo. Hipoma je zdrknil pred njim na kolena, objel ga in naslonil svojo vročo glavo na gladko odrezano deblo.

„Saj bi delal“, je zavpil obupno, „a komu naj delam in čemú naj delam, ko ni bilo še nikdar blagoslovljeno moje delo! Meni je bilo delo v nesrečo in pogubo, mene ni moglo rešiti. In tebe tudi ne, kaj ne, prijatelj Tone?“

Motno je bilo njegovo oko in nemirno je begalo po okolici, ki se je začela dramiti iz spanja in iz sanj. Potegnil je z desnico preko čela, ki je bilo vroče in potno. Pogledal je prste in se stresel.

„Kri... kri...“, je izpregovoril plašno ter držal prste kvišku in jih ogledoval z izbuljenimi očmi.

„Saj ni res“, je dejal čez nekoliko hipov ter se izkušal nasmejati. „Kako sem neumen, samo potne kaplje z mojega čela vise na prstih“. In obrisal je prste ob žepni robec ter krenil navzdol proti vasi. A nekam čudno mu je bilo danes, vse nekam drugače, kakor navadno. Vse drugače so videle njegove oči, kolikor je stopal niže. Jablane in hruške, včeraj še tako visoke in košate, so bile danes pritlikave in stiskale so se druga k drugi ter se gibale, kakor bi se mu hotele ogniti s pota. Vaške hiše so se odmikale njegovim očem, izprva počasi, potem hitreje in hitreje, pred njim je ležala navzdol po rebri vsa vas. A ostala je sama šola in Stohec se je začudil, da ni zbežala tudi ona. Toda ni se genila, saj je stal na nje pragu in njegovo oko je videlo poslopje nad glavo. In začutil je, kako se je nad njim odprlo okno ter pogledal gori. Doli je zrla njegova žena, zrla naravnost nanj. Po vratu so ji padali dolgi, razpuščeni in še ne počesani lasje, iz velikih črnih oči je plapolal uničujoč plamen. A Stohec se je hipoma spomnil, da mora svojo ženo pozdraviti. Stopil je korak od vrat, priklonil se ter dejal veselo:

„Dobro jutro, ženka moja, kako si spančkala?“

Zaloputnilo je v tistem hipu okno in izginila je glava z razpuščenimi lasmi in žgočimi očmi. Stohec se je pa začudil, kako more kdo tako neprijazno odzdraviti na tako prijazen pozdrav.

Zamišljeno in s sklonjeno glavo je stopal navzgor v svojo sobo.

A sedaj je ležal na postelji, razbeljeni so bili njegovi možgani in trudno njegovo telo od nog do glave. Kakor svinec je ležalo po njegovih udih, po njegovih žilah.

Tačas so se začuli otroški glasovi pred šolo in v veži in zavriščalo je po stopnicah proti učilnici. Kakor v sanjah je čul Stohec ta šum, ta ropot, iz velike daljave je prihajal na njegovo uho, kakor votlo šumenje reke v tihi pomladni noči, ko je narastla iz solz topečega se planinskega snega. Zatisnil je oči, neko čudno razpoloženje se ga je polastilo v tistem hipu. Tja doli je hotel stopiti pod goro, tja k reki. Tam se bo lepo slekel, položil obleko v mehko kipečo travo in skočil bo z brega v vodo ter se okopal, da se bo ohladilo in okrepčalo njegovo telo za novo naporno delo.

Vstal je, s težavo je zlezel s postelje. A tačas se je spomnil, da ni prost, da ima danes šolo. Pogledal se je v zrcalo, popolnoma tuj, neznan obraz mu je gledal nasproti.

„Kako je čuden in nepočesan“, je govoril tiho. „Moram ga počesati, da se lahko pokaže med ljudi“.

Vzel je češelj iz umivalnika ter se začel česati pred zrcalom, lahko, da se je komaj dotikal temena.

„Tako, narahlo, da te ne bo bolelo“, je govoril dalje sam pri sebi, „in da boš lep, da bodo gledala dekleta za tabo. Tako . . .“

Smejal se je natihome in ko je končal to delo, se je obrnil na peti ter vzel klobuk.

Stopal je navzdol in odprl vrata v učno sobo. Otroci so ustali in pozdravili. On pa je s klobukom na glavi šel za mizo, naslonil se nanjo z obema rokama ter gledal nekoliko časa molče po sobi in preko otroških glav. Nato je pomignil z roko in otroci so sedli mirno in tiho na svoje prostore, čudeč se, zakaj se učitelj še ne odkrije.

Tedaj je pa začel s povzdignjenim glasom:

„Čestita skupščina, dragi tovariši! — Odkar predsedujem učiteljskemu društvu za ta lepi naš okraj, me še pri nobenem njega zborovanju ni tako srce bolelo, kakor me boli pri današnjem. Vrsta za vrsto nas zapušča ter izginja v novi tabor, v tabor, kjer jih čakajo polni in veliki

egiptovski lonci. In samo zaradi teh loncev zdaj gre, a so zares veliki in oddaleč vabijo človeka s svojo blestečo barvo in oddaleč in že sedaj tako prijetno diši iz njih, dasi se še ščepirijo v izloženem oknu trgovca z železnino v Wolfovi ljubljanski ulici, da se ne more nobeden pameten človek ustavljati temu blesku in temu vonju. In prav jim moramo dati tem vrstam . . .“

Tu se je hipoma ustavil, zakaj otroci so se začeli dregati s komolci, so si tiščali usta, da bi se ne smejali na glas, a drugi so mencali po klopih in gledali s široko odprtimi očmi. Zasvetilo se je pred njegovimi očmi, spoznal je, da je pred svojimi učenci. Stresel se je po vsem životu ter dejal mirno in žalostno:

„Pojdite za danes domov, otroci . . . glejte . . . bolan sem“.

Kakor bi trenil je vse utihnilo po sobi in počasi, komaj slišno so se oddaljili otroci.

Stohec pa je stopil na plano, ozrl se okoli sebe ter stopal nato počasi doli po poti, vun iz vasi. Okopati se je hotel in okrepčati.

Ko je zavil spodaj na glavno cesto, sta se hipoma zableščala pred njim dva solnčnika. Stohec je zagledal pred seboj dvoje gospodičen, ki sta stopali počasi v reber. Dvignil je glavo ter obstal na tistem prostoru, kakor bi mu bili nogi prirastli k tlom. Tresti se je začel v tistem trenutku po vsem telesu, a njegovo oko se je zasvetilo in zaiskrilo kakor v tistih davno minolih časih mladostnih sanj in prvega koprnjenja, v tistih časih prve ljubezni.

Iztegnil je roke, drhteče in koprneče, stopil korak proti eni gospodičen ter dejal s trepečočim glasom:

„Ti mi prihajaš nasproti, Ana? Ali si se res spomnila svojih besed, ko si mi dejala: In rahlo bom stopila k tebi in naslonila bom svoja lica na tvoja in tebi boče odleglo? Oj, hvala ti, Ana, da si se spomnila; glej, ravno sedaj stojim najbolj beraški pred taboj, najbolj zapuščen, najbolj potreben usmiljene roke, ki bi ohladila moje čelo. Stopi k meni semkaj v naročje . . .“

A ona se je odmeknila za korak nazaj in preplašena se je oklenila roke svoje tovarišice.

„Kaj hočete od mene?“, je dejala proseče. „Jaz nisem Ana, jaz sem Ernestina“.

„Ernestina?“ je ponovil žalostno. „Ne, ti si Ana, to vidim in čutim. Anin je stas tvoj, Anin je obraz in oči in glas, Anino je vse, in Ana si ti!“

„A jaz sem Ernestina“, je ponovila ona ter stopala s tovarišico dalje.

„Noče me poznati, Ana me noče več poznati“,
je viknil Stohec. „Prepozno sem jo srečal, pre-
pozno! . . .“

Zakrilil je z rokami nad glavo, zavrtelo se
mu je vse naokoli in telebnil je na rob ceste.
Prsti njegovih rok so se zarili globoko v trdo
zemljo, da je udarila kri izza nohtov . . .

* * *

Skozi okno je sililo v sobo mlado jutro.
Z vrta so dehtele vrtnice, v seči je pela črno-
glavka.

Tedaj je odprl oči Benjamin Stohec in se
ozrl po sobi.

Bile so prvič čiste in jasne, dasi utrujene
in ob straneh obrobljene s temnimi sencami.

Nekdo je sedel pri njegovi postelji ter držal
njegovo roko v svoji. Dvoje velikih, črnih oči je
gledalo vdano v njegov blede obraz in se svetilo
v veliki sreči. Ustnice pa so šepetale: „Hvala
Bogu, minilo je, ni bilo že prepozno!“

„Ali je bilo res, ali se mi je samo sanjalo,
Marica, žena moja?“ je vprašal bolešno.

„Napol je bilo res, napol se ti je sanjalo“,
je odgovorila ona. „Toda, kaj ne, da sem samo
jaz tvoja Ana in tvoja Ernestina, dragec?“

Objel jo je, a ona se je razjokala na nje-
govih prsih . . .

V sobo so posijali prvi jutranji solnčni žarki.

IVAN IVANOV:

LJUBEZEN.

Ljubezen, tajna, neumljiva moč!
Ti silna vladarica src človeških,
ti solčni dan si, smrtna ti si noč,
ti polna vsa radosti si nebeških.

In vso to bol in radost neizmerno
srcé naj nosi, in naj bo še mirno,
naj tiho bo, naj divje ne zavpije,

Deliš uživanja obilosti,
ti pesem sladka duš, na veke svetih,
peklenski ogenj, žgoč brez milosti,
obupni krik duhov na vek prokletih!

ko v mukah se peklenskih krči, vije,
a, kedar slast mu vso deli ljubav,
naj ne zavriska do neba višav?!

VEČERNA.

Slišim, slišim, zlato moje,
rahlo tvoje snivanje,
mislim, mislim na ljubezni
rajsko vse uživanje.

Polje kri po žilah vroča,
sen in pókoj ž njim beži,
hrepenim, drhtim po tebi,
róke širim, — tebe ni!

Tebe ni, — le tvojih prsi
čuti menim rahli dih,
kakor da bi vel mi v sobo
vetra božajoči pih.

MAKS LIEBENWEIN: POVRATEK S POLJA.

MARINETTI IN NJEGOVA ŠOLA.

Destruction. Ensemble liričnih pesmi, ki jih veže skupna temeljna misel. To je ista misel, ki tvori tudi jedro epske „Conquête des Étoiles“, samo da izvaja Marinetti v „Destruction“ več praktičnih posledic iz te temeljne misli. V teh dveh delih najdemo logični in estetični vzrok za dramo „Roi Bombance“, najdemo sploh popolno intelektualno in umetniško sliko plodovitega pesnika.

S tem sem dovršil svoje poročilo o Marinettijevih pesniških delih, ki so mi na razpolago v originalu in o katerih sem se namenil govoriti. Knjiga „Les Dieux s'en vont, d'Annunzio reste“ je kritično delo. Predno pa seznanim čitatelje s kritikom, treba je, da izpregovorim nekoliko besed o svetovnem naziranju, ki se zrcali v Marinettijevih pesniških delih, ter o Marinettijevi umetnosti vobče, da bo slika pesnika natančnejša in jasnejša.

Kakšni so torej nazori, ki se zrcalijo v Marinettijevih delih, kakšen je substrat njegove umetnosti? — Marinetti je kot Nietzschejanec skeptik in pesimist. Velika vira človeške sreče: ljubezen in znanost sta mu enako nezadostna. O ljubezni pravi na primer v „Destruction“:

„Je sens que nos caresses . . .
sont pareilles à des tâtonnements d'aveugles
qui vont ramant par les couloirs d'un labyrinthe! . . .“¹⁾

Iz znanosti se norčuje:

„quoi qu'ils disent, ils ont tort, les Savants . . .
. . . leur science est vaine! . . .“²⁾
Njihova znanost je ničeva! . . .

In iz tega teoretičnega nihilizma izvaja praktične konsekvence. Kar se tiče morale, zasmehuje vest, govori o „svoji umrli volji“ (ma défunte volonté) ter negira ljubezen, trdeč, da je edini občutek, ki ga je človek zmožen, sovraštvo:

„quoi que nous rêvions nous n'enfaisons que Haine“; glede politike proklamuje „l'agonie de la loi“ (agonija zakonov), govori o „sot couronné“ (kronani bedak) ter pozivlja k uporabi, ki jih je izgnala jeza cerkvenikov liki garjeve pse iz zemskih svetišč. Vse to imenuje „Destruction.“

¹⁾ Naše laskanje je — tako čutim — slično tipanju slepcev, ki se plazijo po hodnikih labirinta.

²⁾ Naj govore učenjaki karkoli hočejo, nimajo prav . . .

„Détruisons! Détruisons! Détruisons! . . .

Puisqu'il n'est de splendeur qu'en ce verbe farouche
et tranchant ainsi qu'un couperet de guillotine,
détruisons! Détruisons! Détruisons! . . .“¹⁾

in kadar bo vse razdrto, ne trudimo se več, da bi zidali na razvalinah nov, velik, idealen Svet . . . Človeška roka ne zna družega, kakor zidati ječe in kovati verige! . . .

Karkoli Marinetti kritikuje, to mu ni indiferentno, temveč odijozno in gnusno. Njegovo normalno stanje glede ljubezni, znanosti, morale in politike je nezadovoljnost. On je, da rabimo izraz, ki se ga sam rad in mnogokrat poslužuje, ker izraža njegovo patološko stanje „inassouvi“. Ta občutek pa je, kakor pravi italijanski kritik, liki Janus z dvojnim obličjem. Ako ga gledamo od jedne strani, je l'inassouvi gnus, ako pa ga gledamo od druge, je želja, hrepenenje po drugem svetu, ki naj bi bil našemu ravno nasproten, ki naj bi bil nasproten realnosti, oni realnosti, ki jo imenuje Marinetti „infâme réalité“, in ki ga duši od vseh strani s svojimi mejami (limiti), s svojo omejenostjo.

Po vsem tem vam bo Marinettijeva ideologija umljiva. — Marinetti sovraži zemljo, ker ima zemlja geometrično obliko ter je vsled tega meja, utesnitev svobode. On sovraži življenje, ker je življenje samemu sebi meja. Sovraži politiko, kajti politika je meja razvoja individua, logiko, ker je pravilo in zato utesnitev misli. Vse to je zanj „l'infâme réalité“. Na čelu „Destruction“ stoje med drugim kot geslo tudi Flaubertove besede: „Qu'est-ce que cela veut dire réalité? Les uns voient noir, d'autres bleu, la multitude voit bête.“²⁾

Marinettijev poetični svet je torej konsekvantna slavitev vrste pojmov, ki so realnosti nasprotni ali pa pojmovani kot nasprotni: Absurdno, irealno, nemogoče, neskončno, idealno, nič, pojmi, ki so pri Marinettiju resnična in prava sinonima in ki dajejo njegovemu pesimizmu originalen ton. Marinetti sovraži logiko, zato pravi: Naj živi nelogičnost! „Pauvre Sagesse! . . . Oh,

¹⁾ Razdirajmo! Le ta divja beseda je lepa in ostra kakor giljotina!

²⁾ Kaj pomeni realnost? Jedni vidijo črno, drugi modro, večina vidi neumno.

*l'allégresse de se sentir absurde! . . .*¹⁾ pravi, slaveč „absurdno“. — „*La terre! . . . oh! . . . le dégoût de vivre sur son dos! . . .*“²⁾, vzklika norčujoč se iz zemlje zaradi njene simetrične oblike ter aklamujoč ametričnost. Pogin zemlji, in morje naj živi! Morje je sploh takorekoč il nucleo (izhajališče) vse Marinettijeve poezije, ker mu služi tako pogosto kot simbol; pesnik ljubi in opeva morje: kot najvidnejši izraz anarhije; kot edino pot, ki ga popelje v neskončnost; kot simbol svobode i. t. d.

Je t'aime, o Mer libératrice . . .

*ô toi, le seul chemin qui me conduit à l'Infini . . .*³⁾

Ker je življenje samemu sebi meja, je smrt svoboda in pravo življenje, ki *jamais ne dépasse*;⁴⁾ kakor vodi morje v neskončnost prostora, vodi smrt v neskončnost časa, zato sta ta dva pojma komplementarna.

To je torej substrat Marinettijeve poezije, to so ideali velikega skeptika in pesimista, pesnika Absurdnosti. — V kritično presojanje snovi se ne bom spuščal, ne bom pisal filozofskega komentarja k filozofskemu svetovnemu naziranju pesnika Marinettija, kajti moj namen je podati le kolikor možno objektivno poročilo.

Marinetti pripada simbolistom kateksohén. „Nikdar še ni bila metafora predmet takega kulta“. Zato pa in še z ozirom na njegovo „metafiziko“ se nikdo ne bo čudil, da so Marinettijeva dela mnogokrat temna, mistična, nerazumljiva, kakor da jih je pisal apostol Janez, znani avtor apokalipse. In psihološki vzroki tega fakta? — Chi lo sa? Ali je Marinettijevo stališče izraženo v besedah: *Veux-tu être compris? . . . Non, je le sais bien, l'Art suffit! . . . L'ivresse de créer de la Beauté . . .*⁵⁾ ki sem jih našel v „Destruction“ — ali pa je namen, ki ga vodi pri tem norčevanje iz publika? Mi smo prepričani o zadnjem. — Artistične strani Marinettijeve poezije pa zaradi pomanjkanja prostora ne moremo podrobno naslikati.

Jullio Panteo: Il poeta Marinetti. To je knjiga, vsebujoča Marinettijevo biografijo in zbirko ugodnih kritik, povzdigujoča pesnika v nebo. Pa ne samo pesnik, tudi človek gospod Marinetti se nam predstavlja tu v vsi svoji bizarni

originalnosti. Posvečena je ta knjiga: „Alla modestia di Marinetti per offenderla.“¹⁾ Šestnajst Marinettijevih slik in karikatur jo krasi, kažejo nam pesnika v vseh mogočih pozah in toaletah, celo v — kopalni obleki in čitamo o raznih njegovih ekscentričnih nastopih in avanturah. — Čitamo na primer o njegovem egipčanskem salonu, ki ga obiskujejo najlepše dame „senza velo“. — Čitamo o njegovem „Epitalamio funebre“ i. dr.

Marinetti je fungiral pri poroki nekega prijatelja kot svedok. Pri tej priliki je poklonil novoporočencema originalno poročno darilo v obliki dedikacije svoje „Momie sanglante.“ Da paralizuje učinek, ki ga je povzročilo to z mrtvaškim duhom prepojeno darilo, izpregovori na ženitovanjskem slavlju približno tako-le:

„Na dan njegove poroke z gospico X. dediciram svojemu prijatelju Y. „La Momie sanglante“, da se bo upal visoko dvigniti kupo ljubezni in pogumno napiti smrti, spominjajoč se rafiniranosti starih Egipčanov, pri katerih ni bilo slavlja brez skeleta ali kakoršnegakoli emblema kratkosti življenja.“

V tej knjigi čitamo dalje pod naslovom „Il pugno del poeta e l'occhio dell'avvocato“²⁾ o *rencontru*, ki ga je imel gospod Marinetti z nekim odvetnikom, *rencontre*, ki se je končal s tem, da je apliciral Marinetti odvetniku krepak udarec s pestjo na oko. Posledica je bila tožba, o kateri so poročali vsi listi. Nekega čolnarja pa, ki je neki dami Marinettijeve družbe nedostojno odgovoril, je poet zgrabil in vrgel v vodo. Umevno je, da se je slava viteškega pesnika hitro razširila med italijanskimi damami in rešpekt pred njegovimi mišicami med gospodi.

Namen knjige „Il poeta Marinetti“ je prozoren in delo je rodilo mnogo ogorčenja. Pa ni bila samo tradicionalna literarna zavist, ki se je čutila žaljeno v svoji skromnosti, kajti ves svet je mislil, da je delo pisano resno in sporazumno z Marinettijem. A kmalu se je oglašil nominalni avtor s svojim protestom. Izjavil je, da delo ni njegovo, da je bilo njegovo ime zlorabljeno ter se je obrnil na slavno justico. Vse je kričalo „škandal“. Marinetti pa se je tako smejal, da ni mogel odgovoriti. . . .

Par mesecev pozneje je izdal Marinetti v francoski prozi pisano delo „Les Dieux s'en vont, d'Annunzio reste“. In zopet je nastal hrup in je nastala zmešnjava v Izraelu — hrup, kajti knjiga se bavi s svetovnoslavnim d'Annun-

¹⁾ Uboga modrost! O, kakšno veselje je, se čutiti absurdnega!

²⁾ Zemlja! . . . Oh, kak gnus živeti na njenem hrbtu!

³⁾ Osvobodujoče Morje, ljubim te, o ti edina pot, ki me vodi k neskončnosti . . .

⁴⁾ ki nikdar ne umre (premine).

⁵⁾ Ali hočeš, da te razumejo? . . . Ne, dobro vem, umetnost zadostuje sama! . . . Pijanost ustvarjati Lepoto . . .

¹⁾ „Marinettijevi skromnosti, da bo razžaljena.“

²⁾ „Poetova pest in advokatovo oko.“

zujem, velikim ljubljencem naroda italijanskega, ki pa ima seveda tudi svoje sovražnike — in zmešnjava, kajti stilizacija dela je povzročila vse mogoče, torej tudi kontrarno nasprotno razlage tendence tega dela.

Posebnost stilizacije, ki je omogočila toli različne razlage, je glavno v tem, da biča Marinetti na eni strani d'Annunzija z žgočim, uničujočim sarkazmom ter ga izroča zasmehovanju množice, na drugi strani pa govori o njem v izrazih visokega spoštovanja. In to razlagajo različni ljudje različno; kar smatrajo eni za resno, to je drugim bridka, oziroma pretirana ironija. S tem se družijo številne karikature, ki krase knjigo in dvoumni naslov.

Delo je razdeljeno na dva glavna dela: „*Les Dieux s'en vont*“ in d'Annunzio reste“. V prvem opisuje Marinetti pogreba dveh „bogov“, to sta Giuseppe Verdi in Giosue Carducci. Že tu je ton deloma vzvišen, deloma sarkastičen. O osebah umrlih dveh „bogov“ piše izključno vzvišeno. Ironizuje pa pogrebne ceremonije. Ironizuje in biča „neumno množico“, — stare navade in veselje „*de la gent écrivassière*“. Humanistično izobrazeni ljudje poznajo Horacijeve verze: „*Odi profanum vulgus et arceo* . . .“ — Zasmehuje profesorje, češ „Carducci ni bil vaš, vi pedanti, ki ostanete večno v smešni pozi na hrbet padlih stražnikov Kristovega groba“. — Opetovano se roga italijanskemu kralju. Pripoveduje na primer, da je v neizmernem sprevedu Carduccijevega pogreba narod zamenjal željnih oči silueto imenovanega potentata. Našel je samo ono grofa Turinskega v generalski uniformi. „To ni vseeno“, so klicali „*les gamins*“, in imeli so prav. Množica je povpraševala, če je numizmatika res veda, vredna, da absorbira čas kakega monarha v toliki meri, da se ne briga za pogreb največjega pesnika naroda. Kajti vsi prapori naroda in armade se klanjajo tej krsti, vse politične stranke so se tu zbrale: klerikalci, zmerni in socialisti si podajajo tu roke. Po d'Annunziju povprašujejo ljudje, a njega ni. Neki akademik odgovori ironično, da se je dal nadomestiti po smrekovi vejici s trakom, ki nosi napis: „Sam sem odtrgal to zeleno vejico na cvetočem griču pri gori Gabberi, ki sem jo opisal dans mon hommage poétique à Giosue Carducci, v predzadnjem spevu svoje pesmi *Laus Vitae*“. Marinetti pravi: Zakaj ni Gabriel dostavil: „Treves, izdajatelj; cena 4 franke?“ To bi bilo popolno.

Hipoma nastane med pestro množico akademikov hrup, kajti oni, ki je nosil d'Annunzi-

jevo vejico, jo je pustil pasti v blato. Namenoma ali ne, kdo ve? Cestna mladina se je polastila in dolgo časa so se morali truditi karabinieri, da so odvzeli reklamni in pomazani trak d'Annunzijeve. V zadnjih vrstah onih, ki so se udeležili spreveda, opazi Marinetti vse one nesrečne žrtve literature, poete in risarje v capah, literarno boemo, *la mentables génies de café*, ki so se seznanili s Carduccijem v veselih nočnih kabareti Livorna in Florence. Oni so tisti, ki bi jim morala biti rezervirana čast, slediti krsti pesnikovi od blizu, pravi. Toda, ah! Zadnji so v sprevedu ti inspirirani capini, ki prezebajo na rogajočem se februarjskem solncu. — Carduccijev pogreb se konča — ker je župan izdal jako moder ukaz, da ima vladati absoluten mir ob grobu ter so bili na ta način onemogočeni oficijalni govori — ne da bi se čula najmanjša bedastoča in le zahajajoče solnce je pozdravilo svojega nesmrtnega sina.

Drugi del knjige, „d'Annunzio reste“, se bavi izključno z d'Annunzijem. Razdeljen je na krajše odstavke. V začetku nam pripoveduje Marinetti, da se je podal nekoč v d'Annunzijevo rojstno mesto, o priliki, ko je imel božanski Gabriele nastopiti kot politični govornik pred svojimi volilci. Kakšna ironija! pravi Marinetti, Gabriele d'Annunzio, le poète nostalgique du Poema paradisiaco, ciseleur krasnih sanj, je čital z monotnim glasom politične sanjarije tiranskega programa ter je zavračal socializem! — Pod naslovom „*A demain, les barricades*“ čitamo, kako naivno mnenje ima Gabriele o vplivu svojih del na maso. D'Annunzio se bavi v svojih delih mnogo s politiko in sociologijo ter je sanjal o tem, da si pridobi maso za fantastično novo cesarstvo, čigar cesar bi bil on.

D'Annunzio, pravi Marinetti, pripada onim pisateljem, ki žive dolgo časa v delih velikih pisateljev in si izposojajo od teh heroično literaturo in literarno življenje, ki je pri teh samoniklo. Ne mislite, da hočem s tem zmanjšati d'Annunzijeve veličine. Berite „Ogenj“ in zasledovali boste lahko to, kar imenujem zgolj literarno življenje. Vedno in povsodi sanja Gabriele o tem, kako bi prevrnil svet z besedo. Toda, ah, ako pripisuje knjigi in pesmi direktni vpliv na maso, se jako moti. Masa poetov popolnoma nič ne pozna in samo Foscarina, genijalna umetnica, ker je *affolée d'amour* do d'Annunzija, je sprejemljiva za one občutke, ki bi jih on rad vzbudil v ljudstvu. — Kakor d'Annunzijeve dela sploh, tako so tudi njegove drame literarne, imaginarne, dočim so bile tragedije Eshila in Sofokla realne „*elles étaient vévues*“.

Pod naslovom: „Anecdotes et Légendes“, nam servira Marinetti nekaj prav originalnih anekdot o d' Annunziju. Predvsem nam pove, da je bil il divino Gabriele z dvajsetimi leti ljubljene nečnega spola; to sicer ni nikaka posebnost in to srečo uživa marsikdo, pač pa je zanimivejše dejstvo, da je bil par let pozneje sodnijsko obsojen zaradi zakonolomstva. Toda bil je pomiloščen in ni se mu bilo potreba pokoriti za svoje grehe ob znano slabi jetniški hrani italijanski. Potem je prišel škandal zaradi raznih dokazanih plagijatov, ki ga pa vendar niso mogli uničiti. Prepričal pa se je pesnik, da je treba, ako se hoče ohraniti umetniško slavo, včasih ekscentrično nastopiti, da se napase požrešna radovednost širšega publika. In temu primerno se ravna. Vsako nedeljo je jahal d' Annunzio na konju, ki je bolj bel nego kararski mramor, od nog do glave belo oblečen in bele uzde v rokah. In kmetje, ki so ga videli vsega belega z mogočno pozo sedeti na belem konju, so govorili: „Glejte, glejte, pesnik poskuša svoj spomenik!“... Ce sont là des légendes!

Bog me varuj, da bi verjel hudobnežem, ki trdijo, da so videli poeta, ko je šel na lov... na lepe sanje in podobe, oborožen kakor rudečeokožec z velikim lokom in puščami. D' ailleurs, après tout, si ça l' amuse?... Ako dela ob jutranji zarji na terasi svoje vile stoječ pred gotiškim pultom med dvema gorečima kadilnicama, kaj zato, si ça l' amuse?... Ako je povabil Duso in svojega založnika Trevesa na kosilo v salon, ki je bil ves tapeciran s pristnimi vrtničnimi listi ter si prihranil zase krasen tron z baldahinom, kaj zato, si ça l' amuse? — Pa še lepše stvari se pripovedujejo o njem. Nekoč se je šel jahaje na konju v morje kopat. Na obali pa ga je pričakovala slavna igralka, njegova dobra prijateljica, purpurni plašč v razprostrtih rokah, da je ovila ž njim mokro telo de ce nouveau roi barbare!...

Ali je vse to res? se vpraša Marinetti. Komu naj verujem?... „Mais après tout si cela l' amuse?... et surtout, si cela fait plaisir à ces dames?“ Neizmerno hvalim d' Annunzija, pravi Marinetti dalje, ker je očaral s svojo umetnostjo inteligenco svoje dobe in je filistre imenitno vlekel!

Pri neki premijeri d' Annunzia je seznanil svet z dotlej še nepoznanim igralskim ženijem, ki ni bil nihče drugi, kakor njegov sin Gabrielino, prezgodaj zrel in neizkušen mladenič, ki je važno vlogo v delu svojega očeta začetkoma srednje dobro igral, v tretjem aktu pa tako slabo, da je pričelo občinstvo upiti: „Morilec svojega očeta!“... Gabrielino je morilec svojega očeta!“...

In igra je bila izžvižgana. Nedvomno si je poet izmislil ta večer grozeči tost, ki ga je izpustil s svojo „Ladijo“ v Jadransko morje, polno patrijotične tuge, kakor se izraža. Entuzijastični aplauz, ki je pozdravil to izzivanje Avstrije, je vzbudil v d' Annunziju nedvomno nado, da je bodo sledile velikanske mednarodne komplikacije in hudi diplomatični spori... Malheureusement l' Autriche fit la sourde oreille et rien d' éclatant n' arriva, sauf quelques aboiements de roquets croates¹⁾.

Pod naslovom „La Première de la Tragedie „Le Navire“ au Théâtre de l' Argentina“ izvemo, kako reklamo morajo delati d' Annunzijeve vslužbenci za svojega gospodarja. Kar pačitamo pod tem naslovom sicer še interesantnega, je za „krepotni“ narod slovenski preveč drzno. Pod naslovom „Le Théâtre de Gabriele d' Annunzio“ se bavi Marinetti z dramatičnimi deli italijanskega pesnika — nadčloveka. Piše duhovito, s finim kritičnim razumom in umetniškim okusom, a v žanru, v katerem je pisano sploh vse delo in ki je rodil tako različne razlage tendence dela. V podrobnosti se ne moremo spuščati.

Delo se konča z odstavkom „Carducci commémoré par d' Annunzio à Milan“. Tu ironizuje in biča Marinetti d' Annunzija zaradi slavnostnega govora, ki ga je imel pesnik o priliki Carduccijevega slavlja v Milanu. Tudi čitamo tu, da nudi d' Annunzio imeniten résumé vseh evropskih literatur in italijanski publikum se mu ima zahvaliti za veselje, da črpa iz njegovih del „poetično esenco“, bistvo Bandelaireja, Verlaineja, Maeterlincka, Barrèsja, Bataillea in mnogo drugih.

O velikem efektu, ki ga je imela knjiga, ni potreba govoriti, in umljivo je, da se je zaradi nje prelilo tudi mnogo žolča, zlasti v Italiji.

* * *

Poesia. Una rivista unica al mondo, se imenuje ta internacionalna pesniška revija v knjigi „Il poeta Marinetti“ in to je v resnici. Osnovalec jo je Marinetti z dvema drugima pesnikoma, toda kmalu je ostal sam. Namen ji je služiti pesniškim Muzam vseh kulturnih narodov; francoske, italijanske, španske, angleške in nemške pesmi čitamo tu v originalu, provansalskim je dodan francoski prevod, pri onih, ki so pisane v kakem romanskem dialektu, so pridejani besedam, ki bi jih tisti, ki pozna le pismeni jezik, ne razumel, pismeni izrazi, ostale so priobčene v italijanskem ali francoskem prevodu. Incredibile auditu! celo slovenske in srbohrvatske smo našli v

¹⁾ K nesreči se je Avstrija naredila gluho in nič se ni zgodilo, samo nekoliko lajanja hrvatskih ščenet je bilo čuti.

italijanskem prevodu. Omenim naj samo slovenske. V majski številki 1908: Murnova „Urok“ (Incantesimo), Zupančičeva „Meni se hoče...“ (Vorrei...) in Prešernova „Zvezdogledom“ (Agli astrologhi); v julijski številki pa Zupančičeva „Dán vseh živih“ (Il giorno di tutti i vivi).¹⁾ Vse te prevode je ustvaril Luigi Crociato.

„Poesia“ je odprta vsakomur, najsi bo slaven ali neznan, Marinetti gleda le na kakovost del in hoče na ta način pripomoči skritim talentom do priznanja oziroma slave. Na koncu vsakega zvezka prinaša revija pod naslovom „Toute la lyre“ kritične ocene novoizšlih del, pa tudi za lastno osebo gospod Marinetti vrlo dobro skrbi: na čelu vsakega zvezka priobčuje ponatiske kritik. Marinettijeva poezija in zato tudi revija dela vtisk temne poletne noči, ki jo razsvetli od časa do časa blisek in ki vibrira od groma in petja samotne sove. — Izmed kompozicij izbira Marinetti najbolj nerazumljive, izbira najneverjetnejša temata, najmanj metrična metra in „Poesia“ postaja polagoma revija „poetičnega okultizma, absurdnega in logaritmičnega“. Res je to, prav posebno pa sedaj, odkar je postala glasilo „Futuristov“. Meseca februarja t. l. so naznanjali na vseh oglih Milana en meter široki in tri metre dolgi plakati z živordecimi črkami strmečemu svetu, da je Marinetti ustanovil novo pesniško šolo „Futurizem“. In vsi večji italijanski in inozemski listi so priobčili s komentarom ali brez komentara „Manifest Futurizma“. Točke tega manifesta se glase:²⁾

1. Opevati hočemo ljubezen do nevarnosti, navado na energijo in brezumno drznost. 2. Bistveni elementi naše poezije bodo pogum, smelost in upornost. 3. Medtem, ko je literatura do sedaj poveljevala misli polno imobilnost, ekstazo in spanje, hočemo mi slaviti agresivno gibanje (napad), mrzlično brezspanje, tekanje, salto mortale, zaušnico in udarec s pestjo. 4. Izjavljamo, da je sijaj sveta obogatel za novo lepoto: lepoto hitrosti. Avtomobil za dir s svojimi velikimi cevmi, kačam z eksplozivno sapo podobnimi... tuleč avtomobil, ki se zdi kakor da leti na mitrajli je lepši nego samotraška boginja zmage. 5. Opevati

¹⁾ Marinetti se zanima tudi za „Slovana“ ter je poslal uredništvu vse knjige, o katerih tu pišemo, kot dar „avec son hommage admiratif“, oziroma „très sympathique“.

²⁾ Radi pomanjkanja prostora podajamo samo vseh 11 točk brez konca, ki itak nima bistvenega pomena in ne da bi sledili od besede do besede romanskemu poletu originala.

hočemo moža, čigar ideal je bliskoma voziti okrog zemlje, ki se sama vrti v svojem orbitu. 6. Pesnik mora tratiti svojo moč z vnemo, sijajem in radodarnostjo, da poveča entuzijazam za prvotne elemente. 7. Nobene lepote ni več, razven v boju. Nobenega mojstrskega dela brez agresivnega značaja. Poezija mora biti silen napad na neznane moči, ki naj jih prisili, da se vržejo pred človeka na tla. 8. Na skrajnem predpogorju stoletij smo!.. Čemu naj bi gledali nazaj v trenutku, ko hočemo vdreti skrivnostna vrata onega, ki je nemogoče? Čas in prostor sta umrla. Živimo še v absolutnosti, ker smo ustvarili večno, povsodi pričujočo hitrost. 9. Hočemo slaviti vojno — edino svetovno higijeno — militarizem, patriotizem, veliko destruktivno delo anarhistov, lepe ideje, ki morijo ljudi in hočemo slaviti zaničevanje ženske. 10. Hočemo podreti muzeje, knjižnice, pobijati moralizem, feminizem in vse oportunistične in utilitarne bojazljivosti. 11. Opevali bomo velike množice, ki jih giblje delo, razveseljevanje ali pa revolta; mnogobarvne in mnogozvočne valove revolucij v modernih glavnih mestih; nočno vibriranje arsenalov in drugih delavnic, ki jih razsvetljujejo električne lune, železniške postaje, požrešne požiralke kadečih se zmajev, tovarne, obešene v oblakih na vrhah svojega dima, mostove, podobne telovadcem, ki skačejo preko rek, svetlikajoče se na solncu liki noži; ladije, ki vohajo horizont; širokoprsene lokomotive, ki cepetajo po tirih, podobne velikan-skim jeklenim konjem in polet aeroplanov, kojih vijaki ploskajo v zraku kakor zastava in se zdi, kakor da aplaudira navdušena množica.

Tako se glasi bombastični program futurizma. Če ima futurizem res kako prihodnost ali pa je samo efemeran pojav, o tem se je mnogo pisalo. Zaradi čudne dikcije je seveda nastalo mnogo nespornostimljenja. V natančnejšo diskusijo se mi tu ne bomo spuščali.

Ostane samo še eno vprašanje: Ali misli Marinetti s svojim pesniškim delovanjem resno ali pa se vedno edinole iz publika norčuje? Mi smo mnenja, da je njegovo prepričanje:

„Le monde est plein de fous“ — — naj pa ne pozabi, da se glasi ta verz v svoji popolnosti:

„Le monde est plein de fous, et qui n'en veut point voir,
Doit rester dans sa chambre et briser son miroir.“¹⁾

¹⁾ Svet je poln norcev in kdor noče nobenega videti, Mora ostati v svoji sobi in ubiti svoje ogledalo.

M. DE HONDECOETER: PERUTNINA.

DR. KAREL HINTERLECHNER (DUNAJ):

IZ GEOLOGIJE.

(Konec.)

V II. poglavju (stran 57) smo omenili pri razgovoru o vulkanskih erupcijah, da uhajajo iz lave, ki je privrela na zemeljsko površino, vodena para in razni plini. Tudi vodena para je nasičena s poslednjimi do skrajne meje, ki jo dopuščajo vsakokratne fizikalne razmere. Ti plini in raztopine pa so, ki nam predstavljajo kemijske spojine, ki učinkujejo vedno najsilneje na svojo okolico. Pomisliti je treba le, da so med njimi: fluorovodikova kislina, borova kislina, žveplena kislina, solna kislina itd.; torej najsilneje učinkujoče kemijske spojine.

Kjer privre lava na dan, tam skrepeni pri odotnem zračnem tlaku. Ako se prvo ne zgodi, pritiskajo na lavo hribine, ki jo ovirajo, da ne privre na dan. Naravno je, da se vrše take podzemske erupcije pri silnem tlaku. Plinov in ravno kar navedenih kislin ni v skrepenelih lavah tudi

tedaj, če se je vršil ves proces erupcije v zemeljski notranjosti. Ogromni tlak in poslednja okolnost nas silita zato k logičnemu sklepu, da so zapustile (več ali manj) vse navedene kemijske spojine erupcijski centr. Ako se je to zgodilo, so pasirale usedline, ki so preprečile prodiranje lavino do zemeljske površine. Dokaz, da ni to le logična dedukcija, je okolnost, da se nahajajo v njih faktično neke rudnine, ki so iz navedenih kislin nastale soli. Sem spada v prvi vrsti turmalin, dalje fluorit itd. Med tem ko se vrši ves tu na kratko in le v glavnih potezih očitani proces, morajo vplivati omenjene kisline in podobne snovi same po sebi kakor tudi vsled visoke svoje temperature na granitovo okolico. Ne hipoma, vse se vrši bolj ali manj počasi; to zlasti, ker se tudi ohlaja erupcijsko središče le po malem. Ravno vsled počasnega učinkovanja pa imajo priliko ločiti se in nanovo

razvrščati posamezni atomi in molekule aficirane hribine. Vsled privlačne sile, s katero učinkujejo sorodni elementi drug na drugega, se zbirajo mestoma. Delajo se minerali, ki odgovarjajo izpremenjenim, kemijsko fizikalnim razmeram.

Za vsako takó nastalo rudnino je moralo biti v njenem „statu nascendi“ merodajno dvojno. Prvič stremi vsak mineral po tem, da bi bila njega končna oblika taka, kakršna odgovarja njegovi kemijsko¹⁾-fizikalnim²⁾ lastnostim, ki so vsepovsod v principu iste, dokler imamo isti mineral pred očmi. Ako ne doseže tega smotra, ni to njegova krivda. Vzrok temu je okolica, ki mu ne pripušča onega razvoja, ki je zanj normalen. Zato vidimo v gnajskih sljudo brez izjeme v obliki lističev, amfibol v amfibolitih v obliki stebelc, kremenjak je razvit kot nepravilno zrno itd. Vsako nepravilnost z ozirom na te zakone je tolmačiti edino kot patološki pojav.

S tem, da upoštevamo okolico, v kateri se naredi kak mineral, smo uvedli v diskusijo nov moment.

¹⁾ Kot izgled naj navedemo albit in nefelin, čeprav se poslednji sicer ne nahaja v kristalastih skrilavcih. Srečavata se pa zato v drugih hribinah, ki nam smejo tu služiti kot merilo.

Albitova formula je : $\text{NaAlSi}_3\text{O}_8$
nefelinova „ „ $\text{NaAlSi}_2\text{O}_6$

Poslednja ima torej manj v sebi $\text{Si}_2\text{O}_4 = 2 \text{SiO}_2 = 2$ molekul kremenice.

Ako se oziramo v takih slučajih na splošno množico (SiO_2) kremenice, tedaj vidimo, da je je v hribinah z nefelinom manj nego v njim sorodnih brez nefelina, a z albitom. Rudnina z obliko one naravne snovi, ki jo imenujemo nefelin, se naredi torej le, ker ne zadošča množica kremenice v posebnih slučajih, da bi se naredil albit. To v dokaz, da je oblika odvisna od kemijske snovi.

²⁾ Razen kemijske snovi so odločujoče za postanek kake rudnine tudi fizikalne razmere. V pojasnilo tega nastopa primera andaluzita in silimanita z distenom, ki so vsi trije kemijsko popolnoma enako sestavljeni ($\text{Al}_2\text{O}_3 \cdot \text{SiO}_2$); zvezani sta tu po ena molekula glinice in ena kremenice.

	gostota	kristali	optični značaj	nastane, če je tlak
Andaluzit	3·1	pri vsakem drugačni in sicer rombični	negativen	zmeren
silimanit	3·2		pozitiven	
disten	3·5—3·7	triklinski	—	silnen

Kakor postane kepa snega gostejša, čim bolj jo stiskamo — obenem postane tudi trša ter ledu podobnejša, ker se izpremene fizikalne razmere — enako se naredi iz snovi $\text{Al}_2\text{O}_3\text{SiO}_2$ pri raznih fizikalnih razmerah čisto razne rudnine. Splošno je pa priznan zakon, da so rudnine tem gostejše, čim silnejši je bil tlak, ko so nastale.

Dokazano je, da je nastal velik del kristalastih skrilavcev iz (glinastih in drobnih) usedlin. Pri vsakem usedlinskem telesu razlikujemo neko smer, ki se loči absolutno od vseh drugih. Pred očmi imamo ono ravnico, ki je bila vsakodobna podlaga novih sedimentov: skladovna ploskev¹⁾. V tej smeri se naredi včasih razsedline ploskev²⁾. Poslednje so vidne. Mnogo usedlin se dá dalje klati v smeri te ploske, če tudi še ni prišlo do tolikega razsedanja hribinskega materijala, ki ga je moč videti. Da eksistuje neka taka smer najslabše zveznosti ali kohezije, dokazuje končno dejstvo, ker se izgublja voda v podzemskih rezervarijih po njih, kakor se po njih v drugih slučajih doteka. Vse to so dokazana dejstva; zato nam mora biti na njih osnovi dovoljeno nastopno sklepanje.

V smeri, ki prepušča celó vodo brez težav, morajo biti v stanu pasirati kako hribino tudi plini in pare. To že zato, ker so manj gosti in ker učinkuje nanje tlak, ki je v erupcijskem centru. Skladovne ploske smemo smatrati torej prav nekako tako kakor kake naravne kanale ali, če je prispodoba dovoljena, kakor kake naravne dimnike.

Kjer je videti še dandanes mejo med podzemskim erupcijskim centrom in njegovim (starejšim) krovom, tam zasledimo prej ali slej dokazov za trditev, da so se vršile podzemске erupcije ob istem času, ko so učinkovale ravno tam velikanske gorotvorne sile; na hribine je učinkoval torej jako silen tlak. Čim bolj kaj stiskamo, in naj so to tudi hribine, tem manj pride kake stvari skozi stiskano snov. Vsled tega sledi, da so uhajale plinaste kemijske snovi skozi usedline, ki so ležale na raztopljeni lavi, le prav počasi, kakor smo to že omenili mimogrede. Hribine so bile s plini in s parami popolnoma impregnovane, ne da bi bili plini in pare prodirali hitro. Zato so prišli z vso hribinsko snovjo v dotiko. Učinkovali so torej na vse njih elemente, v kolikor je to dopuščala kemijska narava usedlinskega materijala!

Znano je dalje, da se razkroji n. p. apnenec že v ne posebno silno učinkujočih kislinah, v tem ko se ne raztopi kremenjak sploh v nobeni kislini, če izvzamemo fluorovodik. Vse kisline ne učinkujejo torej na vse snovi enako hitro; naj-silnejše in razmeroma najhitreje deluje fluorovodikova kislina. Zaradi redkosti fluoritove smemo domnevati dalje, da fluorovodikova kislina ni bila univerzalna. Iz tega pa sledi,

¹⁾ Schichtungsfläche

²⁾ Schichtungskluft.

da se usedline niso izpremenile „na vrat na nos“ v raztopino in ta dalje istetako hitro v kristalaste skrilavce; to niti v posameznih njih delih. Nekatera delca se še niso sploh nič izpremenila, druga so bila raztopljena, zopet druga so že znova skrepenevala i. t. d. Skratka, usedlina pri tej izpremembi ni postala morda kapljiva. Proti temu govori najjasneje to, ker se niso otopili niti ostri robovi hribinskih odlomkov, ki so se oddrobili ponekod v lavo, čeprav bi se bilo ravno to najlažje zgodilo. Od izpreminjajoče se usedline si moramo misliti torej temeljem vsega navedenega, da je ostala trdna med vsem tem procesom ali je pa bila kvečjem lepljiva.

Le naravna posledica teh fizikalnih razmer pa je, da je dajala prvotna skladovitost smerec raztopinam in legi ter obliki na novo nastalih rudnin. Zato pa smo zopet upravičeni trditi, da je skrilavost le logična in naravna posledica — skladovitosti. Čim popolneje je bila razvita ta v prvotnem materialu, tem popolnejša je skrilavost v izpremenjenem. Kjer manjka prve tudi druge ni.

Edino tako si zamoremo tolmačiti tudi one slučaje, v katerih nimajo kristalasti skrilavci popolno jasno in značilno razvitega skrilavega lica. In to ni redko! — Dodatno k spredaj navedenim ugovorom proti dinamometamorfizmu je treba tu izrečno poudariti, da poslednji tega dejstva na noben način ne more razjasniti.

Spredaj smo rekli, da stojé sljudini lističi z ozirom na skrilavost v gnajskih in podobnih hribinah prav pogosto povprek. Dalje smo pripomnili, da govori to jasno proti dinamometamorfizmu. Vprašanje je, kako se to sklada s kontaktmetamorfozo?

Vzemimo 2 stekleni plošči. Obe polijmo na eni strani z vodo, te dve strani položimo drugo na drugo. Takoj, ko se sprimate, jih zopet ločimo, a le prav malo in počasi. Ako ne oddaljimo preveč druge od druge, tedaj vidimo, da jih veže mestoma voda. Njena oblika se izpreminja v isti meri, kakor oddaljujemo ploskvi drugo od druge. Pri zadostni spretnosti dobimo lahko tenek vodeni trak, ki sega od druge plošče do druge.

Kdor prizna spredaj navedene logične dedukcije in zlasti to, da je skrilavost neposredna posledica skladovitosti, nam bo gotovo priznal tudi, da se lahko nabere po skladovnih ploskvah tupatam podobno kaka raztopina sljude. Sčasom kristaluje iz te sljudni listič. Da dobi poslednji končno obliko in posebno lego, ki se približuje oni raztopini, pa sledi samo po sebi iz navedenega; saj ne more sploh rasti v drugo smer, kakor v

ono, iz katere dobiva (iz raztopine) svojo kemijsko snov. Zato mora stati taka tvorba pri navedenih fizikalnih razmerah na ploskvah skrilavosti več ali manj navpično.

Sem spadajoče prikaze bi zasledovali lahko še dalje. Z njimi bi dobili sicer novih dokazov za kontaktni metamorfizem in proti dinamo- ter regionalnemu. Za naše namene pa zadostuje že navedeno. Zato le še nekaj vrstic o injekcijski metamorfozi, ki je v bistvu pravzaprav le posebna vrsta kontaktnega metamorfizma.

Ako vržemo zaprto knjigo v silnejši ogenj, da zgori, se nekako našopiri ter obenem skoro odpre. Isto vidimo včasih, če gori neke vrste premog; prav podobno se pa vede včasih tudi glinasti skrilavec. Vse to zaradi vročine. Da se zgodi isto lahko tudi v lavini bližini, če ni posebnega tlaku, se vidi skoro samo po sebi razumljivo; saj je tudi tam silna vročina. Pri ugodnih fizikalnih razmerah se zgodi tu dalje, da se vlije lava med razlistano usedlinsko snov. Ako učinkuje obenem ali še bolje nekoliko pozneje, ko je lava še tekoča, primeren tlak, pa dobimo tenke plasti lave med tankimi plastmi usedline. Obe komponenti dadó končni rezultat: kristalasti skrilavec. Edino vprašanje, ki se ga moramo tu še dotakniti je: kako daleč sega kontaktni metamorfizem (v najširšem pomenu besede), to se pravi, kako daleč učinkujejo podzemne erupcije na svojo okolico?

Ako naj ne zapustimo svojega že ponovno določenega stališča, je odgovor enako kratek kakor precizen: ne vemo, ker še nimamo merila, s poizkusom pa tu nič ne opravimo. Merodajno za to sodbo sta le takt in rutina posameznega geologa. V tem oziru so pa stališča zelo različna. Navadno vidimo granite v najbližji okolici gnajsov i. t. d.; vedno pa to ne velja. Včasih prvih še sploh ni izslediti na zemeljski površini.

Taki slučaji so, na katere se opirajo nasprotniki teh nazorov najčešče in najraje. To vkljub temu, da skoro gotovo neopravičeno, kajti ako je induktivna metoda, ki jim služi sicer veljno, upravičena, potem mora pač biti dovoljena sledeča argumentacija.

Kjer je granit in v bližini gnajs, tam zasledé moderne studije vedno česče jasne sledove kontaktne metamorfoze. Oba prikaza sta tam v kavzalni zvezi. Ako dobimo torej obratno kje gnajs, tedaj bi morda smeli reči, da je v bližini tudi granit. Če ga ni videti, ne dokazuje to, da ga tam sploh ni. Lahko je še pokopan pod gnajsom, pod zemeljsko površino. Izkušnje vsaj ne govore proti navedenemu sklepanju.

V tem oziru je treba vpoštevati sledeče.

Plini in pare so se razprostirali pri raznih erupcijah najbrže razno daleč. Odvisno je to deloma od materijala, ki so ga morali pasirati, od razdelitve tedanjega tlaka, od razsežnosti erupcijskega telesa, od njegove lege pod krovom, samo ob sebi razumljivo od njega specifičnih lastnosti i. t. d.

* * *

Vkljub temu, da odgovarja kontaktni metamorfizem popolnoma zadovoljivo na mnoga vprašanja, ki se tičejo kristalastih skrilavcev, se vendar ne dá uporabljati za razlago vsega tozadevnega mehanizma vedno in brez razlike. Pri tem mislimo na neko posebno skupino kristalastih skrilavcev.

Vsaj starejši generaciji naše inteligence se je razlagalo postanek Alp nekako takole. V ozemlju sedanjega alpskega sistema je prišlo svoj čas do mogočnih erupcij, ki so privzdignile usedline. Poslednje naj bi pri tej razlagi primerjali dvodelnim durim, ki so se odprle vsled erupcijske sile, ki je učinkovala od spodaj proti zemeljski površini. Graniti, ki so jih smatrali za nekaki erupcijski centr, so privzdignili obenem z usedlinami tudi njihovo podlago — tvorbe namišljenega „arhajskega veka“ — kristalaste skrilavce. Kar je skrilavega zloga, naj bi pripadalo po tej razlagi brez izjeme prvotni zemeljski skorji.

Ko so ovrgli pozneje te nazore s pomočjo dokazil, da se delajo gorovja vsled ohlajanja in neposredno vsled krčenja in gubančenja zemeljskega lica, so sicer modifikovali primerno vlogo kristalastih skrilavcev, a nauk ali bolje rečeno dogma o njih arhajski starosti je ostal neizpremenjen. To pri mnogih do danes! Iz enega ekstrema so prišli znanstveniki v drugega: preje je veljal vse vulkanizem, sedaj jim je nekak „deus ex machina“ tlak, če prav je tudi tu srednja pot vsaj najbolj — logična, in zato tudi najboljša.

Ako studiramo kak značilni, centralnoalpski, granitski čok, zasledimo na njem pogosto v bistvu dva dela. V sredi je po svoji rudninski sestavi ter po svojem zlogu tak, kakršen mora biti vsak granit, ki nam naj velja za normalno razvito tozadevno tvorbo. Drugače ob robu.

Čim bolj se oddaljujemo od središča proti robu, tem jasneje je razvit skrilavi zlog. Sljuda je vedno bolj pravilno razvrščena. Posamezni njeni listi so med seboj vzporedni, obenem so pa s svojo najširšo ploskvijo postavljeni navpično na ono smer, ki velja kot smer svojedobno učinkujoče sile, ki je pravi vzrok gorskih, alpskih

guba. Podobno so razvrščeni tudi vsi drugi rudninski elementi. Skratka ista geološka enota, ki je v sredini tipični granit, predstavlja ob svojem robu značilno razvit gnajs. Takih gnajsev samoobsebi razumljivo ni prištevati v tem smislu kontaktnometamorfnim kakor prvo skupino, ki je nastala iz usedlin.

Zastopniki dinamometamorfizma so, ki zahtevajo ravno v takih slučajih uporabo Rieckevega principa, češ, granit je nastal vse povsod kot granit in skrilavost je le sekundarni pojav. Sljudini lističi so se pričeli obračati ter so dobili sedanjo svojo lego, ko je bila lava že skrepenela, ko je bila že trdna hribina. Zopet teorija, ki se oklepa krčevito enega fizikalnega pojava vkljub temu, da moramo tu računati s celo skupino istočasno učinkujočih sil.

Ako si hočemo ustvariti jasno sodbo o postanku skrilavih granitov, moramo biti predvsem na jasnem z vprašanjema:

1. kakšne so bile razmere, kar se tiče tlaku, za časa postanka Alp, in
2. kako učinkuje tlak na lavo, ki skrepeneva pod zemsko površino?

Ker se ne mislimo pečati na tem mestu s podrobnimi vprašanji zadevno postanka alpskega gorovja, naj zadostuje pripomba, da priznava ves dandanašnji, znanstveni, geološki svet misel, da so postale Alpe vsled horizontalnega tlaku. Zato je dobiti tudi neovržnih dokazov.

Na dlani leži dalje, da je bil ta tlak tako silen, da si moči, ki ga je povzročila, jednostavno ne moremo predstavljati: v matematiki bi dejali neskončna ali neizmerna je bila.

Ker so nastali v govoru stoječi graniti ob istem času, ko so učinkovale omenjene sile, je dalje tudi jasno, da niso ostali graniti brez sledu, to se pravi, te sile so morale učinkovati tudi na granite. Kako, o tem več pozneje; preje to-le.

Ako pritiskamo na trdno telo, se prepričamo lahko, da pritiska poslednje v isti meri silneje na svojo podlago, čim bolj ga pritiskamo tudi mi. Dokler telesa ne staremo, se ves tlak ne javi ob straneh. Drugače, kadar je pritiskano telo kapljevina. Njene molekule so zelo gibljive. Vsakemu tlaku, naj učinkuje od katere koli strani, se skušajo izogniti. Zato ne učinkujejo le na svojo podlago, temveč na vse strani. Na podlagi teh izpoznanj presojajmo sedaj ves mehanizem pri kaki podzemski erupciji.

Če govorimo o erupciji, si mislimo implicito, da je njena snov več ali manj tekoča. Na kapljivo erupcijsko središče pa učinkuje gorotvorni

tlak po istih zakonih, kakor sploh vsaka sila na vsako kapljevino. Nasprotno trditve neveljajo, ako se jih ne dokaže neovržno!

Sedaj si mislimo za trenotek isto lavo popolnoma skrepenelo; iz nje je nastalo trdno telo. Za to skupnost veljajo naravno drugi zakoni.

Pri ohlajanju ovaja dalje lava v raznih časih razne faze agregacije. Te leže med kapljivo in trdno skupnostjo; približujejo se pa bolj in bolj drugemu stadiju. Pri skrepenevanju se namreč ne izpremeni pod zemsko površino lava hipoma v trdno telo. Posamezni minerali se delajo po znanih zakonih v določeni vrsti. Posebno o sljudah je znano, da se izločijo iz lave, ko je en njen del še kapljiv. Deloma velja to tudi o nekaterih drugih rudninah (živec). Vsled tega pa učinkuje v tem stadiju tlak — o b r o b u — erupcijskega telesa deloma na kapljevino in deloma na trdna telesa. In to v dobi, ko je vse erupcijsko telo v svoji notranjosti še kapljivo tekoče, ker še ni izgubilo, oziroma ker še ni oddalo toliko gorkote svoji okolici kakor zunanje partije, ki se ohlajajo brezdvomno hitreje kot jedro.

Čisto naravna posledica teh razmer je dalje, da se postavijo sljudini lističi, kakor tudi vse druge, podobno razvite rudnine v tem stadiju s svojo najširšo ploskvijo navpično na smer gorovornega tlaku.

Skrilavi zlog teh tvorb torej nikakor ni sekundarna posledica tlaku — kakor to uči dinamometamorfizem — to se pravi, skrilavost ni nastala šele, ko je lava že skrepenela. Vsi sem spadajoči gnajsi so skrilavi graniti, ki imajo to lastnost že iz svojega prvega početka — ko je lava šele skrepenevala.

Ker je dobila lava pri skrepenevanju najpreje zunanje skorjo — torej mogočen, trden obok — v tem ko se je izpremenila v rudninsko snov znotraj šele pozneje in počasi, je učinkovala skorja mestoma tako, da je jedro dobilo pravilno lice: granitovo, (ker ga je varovala tlaku). Včasih je pa tudi ves granit izpremenjen v skrilavo hribino, ki jo imenujemo prav tako gnajs, kakor usedline, ki so se izpremenile v gnajse zaradi bližine podzemskih granitov. Tu je pač strl tlak granitov zunanji obok.

Omenili smo že, da deli moderna petrografija gnajse v orto- in para-gnajse (glej str. 111). Ortognajsi so erupтивne tvorbe, paragnajsi usedline. Razen teh dveh skupin moramo tu vpoštevati končno še ono, ki je nastala zaradi injekcije, to se pravi, zaradi erupcij, ki dovajajo usedlinam novih snovi, ki se zmešajo z njimi,

in ki jih potem ni več ločiti od usedlinske snovi. Sem spadajoče gnajse nazivljamo metagnajse.¹⁾

Nekateri geologi govoré tudi o alpskem odnosno o normalnem licu kristalastih skrilavcev. Alpsko lice naj bi imele one tvorbe, ki so nastale bolj plitvo pod zemeljsko površino (pri tem govoré o „zgornji globinski stopnji“); normalno lice naj bi ovajale tvorbe, ki so nastale v globočini (= spodnja globinska stopnja). Faktično imajo alpsko lice ortognajsi, normalno pa paragnajsi.

Predno zaključimo to poglavje, še par besedi z ozirom na obliko gnajsov in podobnih tvorb.

Gnajsi, ki so nastali iz usedlin, so prav radi bolj skrilavi ali z drugimi besedami niso tolikokrat neskrilavi kakor ortognajsi. V poslednjih se menjava pogosto skrilavo in zrnato lice ali pa vsaj tako stalno ni prvo kakor v paragnajsih. Metagnajsi se približujejo mnogo bolj para- nego ortognajsom. Vse drugo, kar se tiče lica posameznih gnajsov, sledi iz bistva, kakor si razlagamo postanek njihov.

VI.

TEKTONIKA ALI NAUK O LEGI PLASTI.

Lega ter zveza erupтивnih tvorb je že a priori več ali manj nepravilna; zato je nezanesljiva za splošno presojanje lege posameznih plasti, kakor tudi celih kompleksov. Podobno velja o kristalastih skrilavcih v gotovih slučajih. Izhodišče za vse tektonske studije so zato le usedline, torej tvorbe, o katerih vemo, da so nastale kot več ali manj vodoravno ležeča telesa. Mestoma jih vidimo v tej legi še dandanes. To velja za vse formacije: enako za paleozojske tvorbe evropske Rusije, južne Švedske ali Sev. Amerike, kakor tudi za najmlajše usedline, ki se delajo, dejal bi, pred našimi lastnimi očmi.

Že v prvem poglavju tega spisa smo navedli, da se je zemlja ohlajala, ter da se je zmanjšala zato njena prostornina. Vsled tega so nastale na raznih mestih: notranjost — površina, razne fizikalne razmere. Končni učinek pa je bil, da je dobila zemlja gube v svojem licu — nastala so gorovja.

Naravna posledica teh pojavov je, da ne leže prvotno vodoravno sesedla se geološka telesa nič več normalno.

1. Kot razmeroma najmanjša izprememba nam sme veljati oni slučaj, ko so plasti bolj ali

¹⁾ meta (grš.) = med, ker stoje ti gnajsi z ozirom na izvor svoje snovi med orto- in paragnajsi.

manj v eno stran nagnjene. Razlika z ozirom na vodoravno lego znaša pri tem lahko le nekaj več kot 0° , lahko pa do 90° ter še več v posameznih slučajih. Ako presega znesek 90° , je treba zelo paziti, da se ne razlaga vse vrste v takem smislu, da bi postala najstarša tvorba najmlajša ter obratno. Najbolj zanesljive so v takih slučajih one določbe, ki jih osnujemo na podlagi okamenin. Ako teh nimamo, je vse odvisno od rutine opazovateljeve.

O vsaki nagnjeni plasti pravimo, da visi proti vzhodu, jugu, severo-zapadu.....; čim natančneje določimo to smer, tem popolnejše je opazovanje in tem zanesljivejši geološki zemljevid. Kjer je ni lahko določiti, ker se približuje več ali manj normalni, vodoravni legi, naj si pomaga (zlasti) novinec s tem, da vlije nekoliko vode na plast, če je zadostno razgaljena, ali pa naj položi okrogel kamenček nanjo. Vodni tok ali smer, v katero se vali kamenček, pove, kam visé skladi.

Kadar smo določili to smer, vemo samo od sebe tudi smer, v katero se plast vleče, kam sega ali v kateri smeri skladi tekó; od prve je odklonjena za 90° — To poslednjo smer je vedno razlagati kot vodoravno.

2. Ako zasledujemo nagnjene sklade daleč na široko, se nam posreči prav pogosto — če so le zadostno razgaljeni — da spoznamo nagnjeno plast kot del večje ali manjše gube. Navadno se ne nahajajo gube posamezno. Največkrat se drži druga druge. Vsled tega dobé meje posameznih plasti v prerezu, ki je vzporeden oni smeri, kamor plast visi — profilna smer — obliko valovite črte.

Vsak sistem, ki sestoji iz več gub, ovaja žlebe, soklone ali sinklinale ter grebena, protiklone ali antiklinale. Žlebi so oni deli, kamor bi se odtekala voda na nepropuščajoči, popolnoma razgaljeni, nagubančeni plasti; pritekala bi pri tem raz protiklone.

Proga, ki veže med seboj najvišje točke kega protiklona, je temenska, ona, ki nam ovaja smer v žlebu se odtekajoče vode, pa žlebska črta.

Celih gub v naravi ni vedno. Zlasti njih protiklonske dele je uničilo vodovje pogosto. Zato prihajajo tu na površje tudi spodnje plasti. Na desno in levo od temenskih oziroma žlebskih črt so razvrščene vsled tega posamezne tvorbe več ali manj simetrično v normalnih gubah, in če ni kakih posebnih geoloških prikazov v njih okolici.

Krila nazivljamo one dele guba, ki leže med zgornjim delom žlebov in spodnjim protiklonov.

Z ozirom na lego kril razlikujemo še celo vrsto gubâ, ne da bi jih tu podrobno slikali.

Včasih so posamezni žlebi tako zaokroženi ob svojih koncih, da se naredijo iz njih kotline; iz protiklonov pa kupole. Ob koncih se združujejo v obeh slučajih obe partiji plasti, ki ležé na desno in levo temenskih oziroma žlebskih črt.

3. Kolena, fleksure ali monoklinske gube ovajajo plasti, ki leže sicer vodoravno, a ne v vsem svojem obsegu v istem horizontu. Drug del leži višje nego drugi. Oba pa veže poševno krilo. Kontinuiteta je torej tu ohranjena. Debelost poševnega krila je lahko zelo različna. Silnejša ni nikoli nego vodoravne partije; kvečjemu je enako silna kot poslednje. Kjer postane tako tenka, da je skoro več videti ni, se približuje koleno obliki, ki jo imenujemo

4. prelom ali dislokacijo. Vsakemu prelomu je predpogoj, da se hribine razpočijo. Ob razpoki se pomakne potem en del, ki ga imenujemo splošno krilo, navzgor ali pa zdrkne nizdoli. Tudi ti prikazi so le posledica napetosti v zemeljski skorji, napetost pa nastane zaradi gubančenja.

Vse prelome delimo v dva reda: 1. pravi prelomi, 2. krovni prelomi.

Razpoke sečejo namreč (navadno) plasti poševno. Ako zdrkne oni kompleks, ki leži nad razpoko nižje, nego je ležal prvotno, govorimo o pravem prelomu. Krovni prelomi se naredijo tedaj, če porine gorotvorna sila nad razpoko ležeče krilo na ono, ki leži pod razpoko. Premaknjeno krilo pokrije torej ono, ki je ostalo v (relativno) prvotni legi.

Kdaj se naredi kak prelom, ni mogoče vnaprej določiti.

Ob prelomih izvirajo pogosto toplice; v raznih razpokah se naredé rudišča v obliki gred. Velik del kopne zemlje je omejen po prelomih napram oceanom. Zato se nahaja ravno tam največ vulkanov, kajti mestoma segajo prelomi zelo globoko v zemeljsko notranjost.

Z razpokami oziroma s prelomi so v vzročni zvezi tudi ponajveč katastrofalni potresi; omenimo naj pri tej priliki ljubljanski, zagrebški in poslednji sicilski (Mesina) potres. Popolnoma neznanstveno je, če trdijo oziroma zahtevajo (v Ljubljani) nekateri, da mora biti v določeni dobi v naprej, četudi le približno, določeno število potresov. Če bi bilo to res, bi morali v naprej tudi vedeti, koliko prelomov se bo naredilo v določenem času oziroma, kolikokrat mora izpremeniti tu ali tam kak usedliski kompleks svojo lego. Vsaka številka določena

tozadevna izjava dokazuje le dotičnikovo popolno neznanje tičočih se osnovnih geoloških pojmov.

Lego plasti pa moramo še raz drugo stališče presojati.

Vsak kompleks usedlinskih tvorb leži na svoji podlagi lahko dvojno:

a) Ako visé vsi skladi in njih medsebojne meje brez izjeme na isto stran ter pod istim kotom in če se tudi vlečejo posamezne plasti in meja obeh kompleksov enako, tedaj govorimo o dveh usedlinskih sistemih, ki ležita enako ali konkordantno.

b) O raznolični ali diskordantni legi govorimo tedaj, če visita ter se vlečeta dva usedlinska kompleksa (drug nad drugim) različno. Včasih visita ter se vlečeta sicer tudi enako, razno pa leži njih meja. Diskordance delimo v tektonske in v erozijske.

Tektonske diskordance se pojavijo, če se sesede mlajša tvorba na starejši, ki se pa ne nahaja več v svoji prvotni legi. Njeni sledovi ostanejo ohranjeni tudi tedaj, če nabero gorotvorne sile oba sistema pozneje v nove gube, ki so torej za starejši sistem tretji, za mlajši, torej prvič zgrbančeni, sistem pa drugi (razvojni) stadij.

Erozijske diskordance nastanejo takole. Mislimo si vodoravno, torej normalno ležeč usedlinski sistem, ki ga učinkuje na kopnem voda. Njega površina bo imela prej ali slej popolnoma nepravilno razorano lice. Na raznih mestih visi ter se razteza torej površina različno: saj nastanejo tu gore in doline. V svoji normalni legi naj pride tako razoran sistem zopet pod morsko gladino. Usedline, ki se sesedajo v tej novi fazi, imajo docelo isto lego kot tvorbe razjedenega sistema. Njih meja se pa razlikuje od te lege: saj je razorala voda starejši kompleks, neoziraje se na razvrstitev meja posameznih plasti.

Za razumevanje geološkega sestava kake krajine je spoznanje in precizna določitev diskordanc neprecenljivega pomena.

O usedlinskem sistemu, čigar plasti leže druga na drugi enako ali konkordantno, uči geologija, da so se sesedle njega pole (časovno) neposredno druga za drugo. Navadno se je to zgodilo tudi pod približno istimi pogoji. Izvzeto je doslej le nekaj malo slučajev.

Kjer eksistujejo neovržno dokazane diskordance, pa pridemo na podlagi tozadevnih spoznanj do mnogo dalekosežnejših zaključkov. Oglejmo si najenostavnejši slučaj!

Na sistemu v gube nabranih usedlin leže vodoravno mlajše tvorbe.

Kjer vidimo to, tam smemo biti prepričani, da so se sesedle mlajše tvorbe pozneje nego zgrbančene. Med dobe, v katerih sta nastala oba sistema, je namreč uvrstiti najmanj toliko časa, da je bilo starejšemu sistemu mogoče izpremeniti svoj prvotni položaj. Navadno je pa ta doba daljša; deloma so starejše tvorbe tudi že razdejane, ker je učinkovala na nje voda takoj v negativnem smislu, kakor hitro so jih odmaknile gorotvorne sile oceanskemu območju.

Pri erozijskih diskordancah je izpremenjeno vse le toliko, da ni prišlo do grbančenja starejšega sistema; zato more biti tem bolj jasno dokazano, da je površina starejšega sistema razorana po vodnih tokih, da torej ni več vodoravna njega zgornja meja.

Razen navedenega ovajajo pa diskordance še mnogo več: 1. dóbe, v katerih so se pojavljale gorotvorne sile in 2. nam omogočujejo določiti starost gorskih sistemov.

Mislimo si gorstvo, ki ga hočemo imenovati splošno *a*; njega oblika in sestava je postransko vprašanje pri sledečem. V vznožju gorstva *a* ležita usedlinska sistema (starejši) *b* in (mlajši) *c*. Kompleks *c* leži še vodoravno, ne pa več *b*. Jasno kot beli dan je, da so se izpremenile razmere deloma med onima epohama v oni dobi, ko so nastale tvorbe sistemov *b* in *c*. Čim bliže sta si časovno oba, tem določneje je raztolmačeno, kdaj so se pojavile tozadevne gorotvorne sile. Vzemimo kot poseben slučaj, da odgovarja *b* oligocenskim *c* pa diluvijalnim tvorbam; v tem izgledu bi bila doba, ko so se pojavile gorotvorne sile mlajše od oligocena, a starše od diluvija. Odgovarjale bi po svoji starosti najmlajšemu času tercijera. To velja na pr. za Alpe. Na podoben način so določili tudi za nekatera druga gorstva, da so nastala v terciarni dobi. Pri ti priliki naj pa omenimo, da ne nastanejo gorstva, kakor so Alpe, Himalaja i. t. d. le zaradi enega samega gubančenja ali z drugimi besedami nekako sunkoma. Faza sledi fazi. Tudi gorstva se razvijajo, za kar potrebujejo mnogo časa.

Med konkordanco in diskordanco posreduje nekako: transgresija. To obliko lege ovajajo usedline tedaj, če leži eden in isti usedlinski sistem na dvojni podlagi. Deloma leži enako ali konkordantno na svoji starejši podlagi, deloma — ob robu — pa sega preko te podlage na druge starejše tvorbe, na katerih pa leži navadno diskordantno.

Tudi presegajoča lega ali transgresija ima mnogo vpliva na geološko razlago kake krajine. Ako jo kje izsledimo, je dokazano, da

se je ondi v dotični dobi morje razširjalo, kajti širši kompleks usedlin se je mogel sesesti le v razsežnejšem morju. Vsako morje se pa razprostre le tedaj, če se vzdigne njega dno, ali pa če se pogrezajo njegovi bregovi. Vsaka presegajoča tvorba nam ovaja torej neko gibanje, neko undulacijo zemeljske skorje ali z drugimi besedami dogodek iz zgodovine našega planeta.

Ena najsilnejših sem spadajočih povodenj — kar so vse transgresije — spada v kredno dobo. Zgornja kreda je namreč vsepovsod mnogo bolj razširjena nego spodnja; kar ne velja samo za Evropo temveč tudi za Azijo, Severno in Južno Ameriko in za Afriko.

Druge podobne povodnji spadajo vsrednji devon in v jursko dobo.

Konec prvega dela.

LJUDOVIK KOCH: OSVOJITELJ TURŠKE ZASTAVE.

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

Prévost Marcel: Kako pišejo ženske. Poslovenil J. H. Salonska knjižnica XI. V Gorici, 1909. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. Str. 247. Cena v celo platno vezani knjigi 4 K. Slovenskim pisateljem in slovenski inteligenci je dobroznan Marcel Prévost; zlasti njegova romana „Škorpion“ in „Polovična nedolžnost“ ter njegova novela „Sestrična Lavra“ so znani pač vsakomur, kdor zasleduje količkaj moderno francosko slovstvo. In prav ta dela so hkratu najboljše, kar je spisal Prevost, umetnik gracilne pikantnosti, psiholog, humorist, eleganten cinik in vedno ljubezniv satirik. Prevost je bil včasih smel naturalist, ki je postal kmalu umerjen realist, ki se je rad zatekal v romantično sentimentalnost, končno pa se je prelevil v idealista; nekdanj brutalno polten, je postal frivojno pikanten, uživajoč le v seksualnih senzacijah, a končno je napisal asketsko-pobožen roman: „Pogumne device“. S tem romanom se je prikupil francoskim pobožnim aristokratkam in starim prvakom francoske oficijalne literature ter je postal tako člen francoske akademije nesmrtnikov. Tako se lovi Prevost za modo, za uspehom na književnem trgu ter za oficijalno častjo. Pisatelj je brez načel, brez doslednosti, brez značaja. Stremi le za popularnostjo v francoskih salonih in za velikimi honorarji. In ker je velik talent, svoj cilj doseže. Ker hodi za modo, smemo pričakovati, da se prelevi še parkrat. Toda „Le démi — vierges“ ne napiše več, ker je že prestar in ker tiči v zlateg fraku „nesmrtnikov“. Njegova „Ženska pisma“, ki smo jih dobili zdaj v slovenskem prevodu, so iz dobe, ko je pisal Prevost pikanterije v sijajnem slogu, blestečem jeziku, s plitko psihologijo in največjo trgovsko špekulativnostjo. Takele literarne igrače čitajo radi francoske damice po obedu, da lažje prebavljajo, ali zvečer v alkovnu, da lažje in lepše zasanjajo. Čitajo jih z užitkom in sentimentalnostjo upokojeni lehkoživci, seksualno radovedna mladež in vsa nazovi-inteligenca, ki noče mučiti svojih možgan, a ljubi rahlo razburjenost lenega živčevja. Za resnobne Slovence ni torej ta knjiga nikaka pridobitev, ker ne podaja idejno ničesar, a v zunanjem umetniškem oziru ne doseže prevod originala niti izdaleka. Občutek imam, da nedostaja prevajalcu vseh pogojev, da bi mogel podati v slovenščini istoveten prevod, ker je v svojem slogu neokreten in v jeziku uboren, trd. Kdor bi hotel kopirati svilen in čipkaste „Dessous“ francoske kokote s hlačami iz hodničnega platna ali parhenta, bi se mu godilo prav tako, kakor gospodu J. H., ko je prevajal Prevosta. Metuljčka ni možno ponarediti iz lepenke, na nogo baletke ni obuvati kvedra! Ta knjiga podaja v obliki pisem okoli 20 novelic iz ženskega sveta; pišejo jih stare, mlajše in zelo mlade dame in damice, naivke in kokete, žene, ljubice in deklice, bogate in ubožne. Toda vse pisarijo le o spolskem občevanju, kar je zelo enolično in končno celó utrudljivo. Duhovitosti ni v teh pismih in komplimentih Prevost ni napravil ž njimi Francozinjam nikakega; toda zato ta pisma vendarle niso plitka. Polna „esprit“ so, polna intimnih indiskretnosti, ki se razgaljajo večinoma s humorom, čustvom in okusom. Vse je povedano „šik“, večkrat z ginljivo prisrčnostjo in odkrito-

stjo, včasih pa tudi z zelo neverjetno, mučno neženanostjo. Najboljša „pisma“ se mi zdé z naslovi: „Milost!“ — „Čenčje“ — „Poslednji nasveti“ — „Poizvedovanje“ — „Spokornica“. Hvaležni smo založniku, ker vzbudi s to elegantno knjigo zanimanje za umetnost Prevosta, a svetovali bi mu, naj posveča rajši večjo pozornost romanom in novelam Maupassanta, Bourgeta in Anatola Franca!

Anton Goričar.

GLEDALIŠČE.

Izvirne drame. Ravnateljstvo slov. dežel. gledališča je prejelo za vpriporitev sledeča izvirna dramska dela: 1.) Grča. Igrokaz v treh dejanjih. Spisal Rikard Svoboda (pseudonim znanega našega novelista in dramatika). Dejanje kaže obupni, a končno zmagoviti boj vzorno taktnega slovenskega svobodomiselnca sredi filistroznega malomeščanstva iz objektivno naslikane nazovi-napredne in pa katoliško-politične stranke. — 2.) Kato Vranković. Drama v treh dejanjih. Spisal Etbin Kristan. Dejanje slika strašne politične in socialne razmere na Hrvaškem v polpretekli dobi. Junak je idealen mladenič velike volje, visokih ciljev, a okoliščine ga zlomijo, predno izvrši svoje namere. — 3.) Hlapci. Drama v petih dejanjih. Spisal Ivan Cankar. Dejanje slika politične razmere najnovejše dobe na Slovenskem ter v ostri satiri predstavlja smešno nestalnost v načelih ubogega slovenskega učiteljstva. — 4.) Erazem Predjamski. Tragedija v petih dejanjih. Spisal Vit. Jelenc. Dejanje slika viharne dogodke iz kranjske zgodovine XV. veka, kruti terorizem osrednje dunajske vlade, nesložno upornost kranjskega plemišstva, junaški boj Erazma proti cesarju in njegovo tragično smrt, ki jo povzroči izdajstvo. To efektno dramo uprizori ravnateljstvo za 10-letnico umetniškega delovanja g. Hinka Nučiča na slovenskem odru.

UMETNOST.

O II. umetniški razstavi v paviljonu g. R. Jakopiča: „Hrv. umetn. društva „Medulič“ poročamo prihodnjič.

NAŠE SLIKE.

Šantel Henrieta: Pri svetiljki. (Umetniška priloga v 4 barvah.) Odlična slovenska umetnica podaja s to sliko sijajen dokaz, da je sposobna najtežjih slikarskih nalog. — Maks Liebenwein: Povratek s polja. (Umetniška priloga.) Prizor iz Bosne. — Ljudovik Koch: Osvojitelj turške zastave. Prizor z bojišča. — Melchior de Hondcoeter: Perutnina. Slikar je bil potomec slavne holandske družine, roj. 1636 v Utrechtu, umrl 1695 v Amsterdamu. Bil je specialist v slikanju živali. Njegovi umotvori so dragocena lastnina raznih galerij; original naše slike „Perutnina“ visi v c. kr. dvornem muzeju na Dunaju. Umetnik je slikal najraje divjačino in perutnino; vse njegove slike živali se odlikujejo z izredno virtuoznostjo, finostjo in realistikom.

